

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı

YÜKSEK ÖĞRETİM GRAFİK SANATI EĞİTİMİNDE
EKSLİBRİSİN ÖNEMİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Fidan GÜNEŞ

İstanbul, 2006

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı

YÜKSEK ÖĞRETİM GRAFİK SANATI EĞİTİMİNDE
EKSLİBRİSİN ÖNEMİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Fidan GÜNEŞ
No: 241101820030087

Danışmanı: Prof. Dr. Basri ERDEM

İstanbul - 2006

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı
Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı

YÜKSEK ÖĞRETİM GRAFİK SANATI EĞİTİMİNDE EKSLİBRİSİN ÖNEMİ

Teslim Eden –Hazırlayan :FİDAN GÜNEŞ

Tez Savunma Tarihi : 27/09/2006

İmzalar

DANIŞMAN: PROF. DR. BASRİ ERDEM

JÜRİ ÜYESİ: PROF. MUSTAFA GÜRÜNLÜ

JÜRİ ÜYESİ: PROF. DR. SEFER ADA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İstanbul - 2006

TEŞEKKÜR

Bu konuda araştırma yaparken, Ekslibris’le ilgili öncelikle ve en çok araştırma yapan, başarılı ve verimli tasarımcı olarak ülkemizi Dünya’da tanıtan ve çeşitli etkinlikler düzenleyen ayrıca içinde yer alan kimsenin Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ olduğunu öğrendim. Sayın Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ’ın bu çalışmayı yapmamda da özel desteği olmuştur. Özellikle ona ve Tez Danışmanım Prof. Dr. Basri ERDEM’e, Soru – Cevap formumu yanıtlayarak çalışmama katkı sağlayan Sayın Prof. Dr. Süleyman Saim TEKCAN’a, Gravör- Sanatçı Sayın Şükrü ERTÜRK’e, Öğretim Üyesi – Grafik Tasarımcı Sayın Gürbüz Doğan EKŞİOĞLU’ya ve Emekli Öğretim Üyesi Grafik Tasarımcısı Yunus GÜNEŞ’e, çalışmalarım boyunca araştırma yöntemleri konusunda ilgisini gördüğüm eğitimciler Sayın Prof. Dr. Sefer ADA’ya ve başka öğretim üyesi hocalara, Yüksek Lisans Programı ders hocalarıma teşekkür ederim.

ÖZET

Kitap sahiplerinin kitaplarını kendine özgülemek, başkasının kitabından ayırdetmek, kaybolmasını önlemek, bir yerde bulunduğunda geri verilmesini sağlamak ve kitaba başka bir etkinlikle elde edilmiş bir sanat değeri katmak için kitaplarına ilişitirerek kullandıkları belirtece “ekslibris” denmektedir. Ekslibris, Grafik tasarımcıları tarafından sanat ürünü olarak tasarlanıp bir veya birden çok özgün baskı tekniğiyle ya da bilgisayarla tasarlanıp çoğaltılır. Sanatçı tarafından tasarlanıp çoğaltılan ekslibris, kullanıcı için özeldir ve kitaba ilave edilen yeni değerdir.

İşlevsel olan bu sanat ürünü kategorisinin tasarlanıp çoğaltılarak kitaba uygulanması, toplumumuzda görülen yeni bir etkinliktir. Giderek Eksibris konulu sanat etkinliklerine Dünya’da ve ülkemizde rastlanmakta, başarılı sanatçılar tarafından konuya el atılmaktadır. Bu etkinliği organize eden ulusal ve uluslararası organizasyonlar vardır. Organizasyonların, etkinliklerin normlarını tavsiye etmede ve duyurularını yaymada önemi büyüktür.

Toplumun kültür yaşamına ve Grafik alanı sanatçılarının gündemine giren Ekslibris, eğitim ve öğretimin önemli aracı olan kitapla ilişkili olduğu, insan yaratıcı gücünün iyi işlediği, insanın çok yönlü estetik eğitimi için uygun ve yararlı bir çalışma alanı olduğundan sanat eğitim öğretiminin konusu olabilmelidir. Bu konu Yüksek Öğretim Grafik Sanatı Eğitimi programlarının uygun bir düzeyinde yer alabilir.

ABSTRACT

The indicator used by the book holders by attaching their books to specify their books to them, to distinguish them from others' books, to prevent them to be lost, to provide them to be returned when found somewhere and to add the book an art value obtained with another activity is called "Exlibris". An exlibris is designed by graphic designers as a work of art and reproduced through one or more original printing techniques or designed and reproduced with a computer. An exlibris which is designed and reproduced by the artist is special for the user and is a new value added to the book.

This category of work of art which is functional is a new activity in our society that is designed, reproduced and applied on books. Art activities on exlibris have been increasing in the world and in our country and successful artists handle this topic. There are national and international organizations that organize these activities. These organizations are very important in advising the norms of activities and spreading their announcements.

Becoming more up-to-date in the cultural life of the society and on the agenda of the graphic artists, exlibris should be a subject in art education and training, since it is related with books that are the important tools of education, it is processed well with the creative power of human being and it is an appropriate and beneficial field of activity for versatile aesthetic education. This subject may take place in an appropriate level of Graphic Art education programs in academies.

İÇİNDEKİLER

DANIŞMAN VE JÜRİ ÜYELERİ İMZALARI	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
 I. BÖLÜM	
GİRİŞ	
I.1. Problem.....	1
I.2. Amaç.....	2
I.3. Araştırmanın Önemi.....	3
I.4. Sınırlılıklar.....	4
I.5. Sayıtlılar.....	4
I.6. Araştırma Yöntemi.....	4
 II. BÖLÜM	
KİTAP BELİRTECİ EKSLİBRİS.....	5
II.1. Ekslibris.....	5
II.2. Ekslibrisin Tarihsel Gelişimi.....	7
II.3. Ülkemizde Ekslibris.....	27
II.4. Ekslibris Tasarımı.....	37
II.5. Ekslibris Baskı Teknikleri.....	40
II. 5.1. Yüksek Baskılar.....	41
II. 5.2. Çukur Baskılar.....	44

II. 5.3. Düz Baskılar	48
II. 5.4 Ara Baskılar.....	52
II. 5.5. Elektronik Baskılar	54
II. 5.6. Karışık Teknik Baskılar	58
II.6. Ekslibris Baskı Simgeleri.....	63
II.7. Ekslibrislerde Konular.....	66
II.8. Ekslibris Koleksiyonculuğu.....	66
II.9. Türkiye’de ve Dünya’da Ekslibris Etkinlikleri.....	67

III. BÖLÜM

YÜKSEK ÖĞRETİM GRAFİK SANATI EĞİTİMİNDE EKSLİBRİS.....70

III.1. Ekslibris Konusunu İşlemenin Önemi.....	70
III.2. Ekslibrisin Grafik Dalı Ders Programlarındaki Konu Olarak Yeri.....	71
III.3. Ekslibris Konusunu İşlemede Bir Çalışma Modeli	71
III.3.1. Konu Alanı Saptama.....	71
III.3.2. Kavram ve Değerler.....	72
III.3.3. Çalışma Tekniği	72
III.3.4. Öğrencinin Gütülenmesi.....	72
III.3.5. Değerlendirme.....	73

IV. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....74

SONUÇ.....74

ÖNERİLER.....76

KAYNAKLAR.....	77
ELEKTRONİK KAYNAKLAR.....	78
EKLER HAKKINDA.....	79
Ek 1 : Soru-Cevap Formu: Öğretim Üyesi Gürbüz Doğan EKŞİOĞLU.....	83
Ek 2 : Soru-Cevap Formu: Gravör , Eğitimci Şükrü ERTÜRK.....	85
Ek 3 : Soru-Cevap Formu: Em. Öğretim Üyesi ,Grafik Sanatçısı Yunus GÜNEŞ...	90
Ek 4 : Soru-Cevap Formu: Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ.....	95
Ek 5 : Soru-Cevap Formu: Prof. Dr. Süleyman Saim TEKCAN.....	99

BÖLÜM I

GİRİŞ

I.1. Problem

Birey ve toplum hayatının toplam olarak kalite kazanması, her zaman hem yeni gelişmelere yol açar, hem de gelişmelerin yönünü belirler. Toplumsal ve bireysel hareket hızı artarak görece başarıyı ve mutluluğu yakalar. Bu gelişme, hareket, hız arasında ve sonunda ortaya çıkan ürünün karakterini, rengini, kendine özgünlüğünü ayrıntılarında oluşturur. Büyük amaçlara ve elde edilmiş önemli sonuçlara ayrıntılardaki özellikler kimlik kazandırır ve kendine özgüleştirebilir. Bu nedenle sanatın ve yaşamın ayrıntıları her zaman önem kazanmıştır. Bireyin özgünlüğü, toplumun genel karakteri ayrıntılarda yaşar ve yaşamın ayrıntılarında gelişmesini sürdürür.

Kitap, artık insan yaşamında özellikle insanın eğitiminde çok önem kazanmış ve yaygınlıkla yer alıyorsa, kitap etiketi olan ekslibris de onun bir ögesi olarak ona bağlı, onunla ilişkide bir ayrıntıdır. Öyle bir ayrıntı ki kitapla ilişkiye geçeni özel bir biçimde karşılayan, karşılaştığı kimseye özel bir etki ile sahibi hakkında bilgi sunan özgün bir sanat ürünüdür. O her zaman ve her kültürde olmuş ve olacak olan kitaba takılan, yapıştırılan veya izi bırakılan çok özel ve özgün değerler gösteren, açıklayan bir belirteçtir. Belirli bir kimseye ve kuruma özgüldür. Aynı zamanda her şeyden önce özgün bir sanat ürünüdür.

Artık bir sanat ürünü kategorisi olan ekslibrisi tasarlamak ve üretmek özel bir uzmanlık alan haline gelmiştir. Bu özel alan sanatçıların Dünya, ülke ve şehir ölçülerinde kurumları; federasyon, dernek, müze, koleksiyon ve etkinlik grupları vardır. Bu alanda ulusal ve uluslararası yarışmalar, bienaller, trienaller ve özel sergiler, grup etkinlikleri düzenlenmektedir. Ülkemizde de böyle organizasyonların etkinlikleri görünmekte pek çok sanatçımız ulus ve Dünya ölçüsündeki bu hareketlilik içinde yer almaktadır. Yurdumuzda son çeyrek yüzyılda gelişen ve bugün yaygınlaşmaya başlayan ekslibris tasarımcılığı ve kullanımı sevindirici bir gelişme içindedir. Böyle bir konunun yüksek öğretim düzeyinde sanat eğitimi problemi sayıp gelişimine katkı olacak esaslı bir çalışma yapmanın zamanı gelmiştir.

Günümüzde kurumların, toplulukların, ailenin ve bireyin bilgiyi biriktirme, gerektiğinde kullanmak üzere korumasında tutma davranışı olarak kütüphane ve kitaplık kurmanın yaygınlıkla görülmesi, ekslibrisin yerini, gerekliliğini ve önemini doğurmuştur. Ekslibris, kitabın kime ait olduğunu gösterir, sahibinin kimliğini ortaya koyar. Kitabın tapu senedidir. Hayatın detayında özelin ve kendine özgü sanatsal değerin taşıyıcısıdır.

Ekslibrisin bireyin kitapla ilişkiye giriş sürecinde varlık göstermesi anı, sanatsal bir yaşantı doğurur. Bu yaşantının kazandırabileceği yaşam kalitesi, insanın yaygınlıkla estetik eğitiminde özellikle de yüksek düzeyde sanat eğitiminde bir problemi oluşturabilecek önemi taşıdığı tekrarla vurgulamaya değerdir. Bir problem tanımı ve çözümü olacak olan araştırma konumuz, ayrıntılarıyla ele alınıp incelenerek, bilgisi sunularak göz önüne serilmesi, sıralanabilecek başka nedenlerin başında gelmek üzere araştırmaya değerdir, güncelliği nedeniyle de seçilip ele alınmıştır.

Bu araştırmada bir sanat ürünü kategorisi olan ekslibris, biçimsel elemanlarına ayrılarak kapsamının zorunlu bilgileri ve yer alması isteğe bağlı başka içerik öğeleriyle ayrıntılı olarak problemin özünü oluşturacaktır. Biçim elemanları olan yazının ve resmin sorunları, ürünün tasarım ve çoğaltılmasında uygulanan tekniklerin tanıtılması, bunların uluslararası bir dil olan özel simgeleriyle gösterilmesi, fizik büyüklük, kullanılış biçimi, başka ülkelerde ve yurdumuzdaki oluşumu ile gelişmesi de araştırmanın alt başlıklarını meydana getirecektir.

I.2. Amaç

Bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır :

1. Uygar yaşam içinde belirli işlevi ve değeri olan EKSLİBRİS nedir ?
2. Ekslibris bir sanat ürünü olarak hangi zorunlu bilgi ve görüntü öğelerinden oluşur ? Kapsaması zorunlu öğeler dışında katılmış değer olarak neleri kapsayabilir ?
3. Güzel Sanatların türleri içinde Ekslibrisin yeri nasıl belirlenebilir ?
4. Kitap mülkiyet belirteci olarak ekslibrisin başka kullanım alanı var mıdır ? Müze, albüm, koleksiyon ve sergileme koşullarında sunumu ile konservasyonu nasıl olmalıdır?

5. Uluslararası normlara göre ekslibris fizik büyüklük üst sınırı ve en çok seçilen büyüklük ölçüleri ne kadar olmalıdır ?
6. Ekslibris tasarımında ve çoğaltılmasında hangi özgün baskı teknikleri kullanılabilir ? Bu tekniklerin uluslararası simgeleri nelerdir ? Bunlar nasıl işaretlenir ?
7. Ekslibrisin tarihsel geçmişine ve gelişmesine bakıldığında dünyada ilk kullanımından günümüze kadarki gelişimi nasıl bir yol izlemiştir ? Dünyada ve ülkemizde şimdiki durumu nasıl tanımlanabilir ?
8. Bu alan temel eğitimi içinde öğrenciye hangi bilgi, beceri ve davranışlar kazandırılmalıdır ?
9. Günümüzdeki anlamıyla bilinen ekslibris yerine kullanılan başka kitap mülkiyet belirteçleri nelerdir? Halen norm dışı geleneksel kitap belirteçleri kullanılmakta mıdır ?
10. Resimli ekslibris tasarımında genellikle işlenen temalar nelerdir ?
11. Ekslibris tasarımında kitap sahibinin özel istekleri ne dereceye kadar dikkate alınabilir ?
12. Birinden habersiz ve izinsiz olarak, yaşamayan kişi ve olmayan kurum adına ekslibris tasarlanabilir mi?

I.3. Araştırmanın Önemi

Araştırmada varılacak sonuçlardan

1. Ekslibris kullanımının kitaba bir değer eklemek olduğu anlaşılmakla kitabın eğitim öğretimde ve kültürel yaşamdaki önemi vurgulanmış olacağı,
2. Ekslibris tasarımı sanatsal yaratıcılığın ve buluşçuluğun hareket alanı olabileceği, bu alanın yaşamda yer almak ve eklenmekle sanat dünyasını genişleteceği, yeni bir düşünme boyutu katacağı,
3. Ekslibris tasarımı ve kullanımının yaygınlaşmakla insanın ve toplumun estetik eğitimine katkı sağlayacağı, yaşama kalite getireceği,
4. Ekslibris tasarımıyla yüksek öğretim kurumlarında grafik sanatı eğitiminde öğrencilere yeni bir bilme ve öğrenme alanı açması, bu bilme ve öğrenme alanıyla özel bir sanatsal disiplinin tanımlanmasını sağlayacağı,
5. Ekslibris tasarımcılığını ve ekslibris kullanımını özendireceği,

6. Ekslibris tasarımcılarının uluslararası ortamda sahnelenen etkinliklerde yer alması ve çalışmaları karşılığı pay alması için bir yasal engelin olmadığının bilinmesi ve başka ülke sanatçılarının geliştirdiği değerleri tanımayı teşvik ediciliği bakımından yarar sağlayacağı umulmaktadır.

I.4. Sınırlılıklar

- 1- Araştırma süresi 2006'yla sınırlıdır.
- 2- Araştırma Yüksek Öğretim kurumlarında Sanat Eğitimi programlarına katkı sağlamakla sınırlıdır.

I.5. Sayıtlar

1. Araştırmada yararlanılan kaynaklar, konu hakkında yöneltilebilecek soruların tümünü karşılayabilecek içerikte, uluslararası normlara uygunlukta ve yeterliliktedir.
2. Kitaba değer olarak katılan ekslibris öncelikle bir sanat ürünü olduğu varsayılmıştır. Araştırma içinde görüntüsü kullanılan ekslibrisler bu özelliği taşımada yeterli görülmüştür.
3. Araştırmada yer alacak bilgi ve öneriler, araştırmanın amacını karşılayacak niteliktedir.

I.6. Araştırma Yöntemi

Araştırma için Tarama Modeli kullanılarak ulusal ve uluslararası etkinliklerin bilgisi sunulacaktır. Ayrıca konuyla ilgili FISAE' nin norm bilgisi verilecektir.

1. Araştırma sırasında kitaplıklarda kütüphanelerde ve internette yazılı bilgi kaynaklarına ulaşılmıştır. Ayrıca bazı kitaplara uygulanmış ekslibrisler incelenmiş olup koleksiyon ve sergi katalogları taraması yöntemiyle inceleme genişletilip güncel bilgilere ulaşılmıştır.
2. Ekslibris türünde sanat ürünü uygulamaları yapan bazı başarılı sanatçılarla mülakat yapılmış uygulama süreci gözlemi yapılmıştır.
3. Araştırmanın sözel boyutlarını destekleyen yeterli ve etkili ekslibris örnekleri tez sonuç sunumunda yer alması için toplanmıştır.

II. BÖLÜM

KİTAP BELİRTECİ EKSLİBRİS

II.1. Ekslibris

Ekslibris, kitapların iç kapağına yapıştırılan, kitap sahibini simgeleyen, özgün sanatsal değer taşıyan küçük boyutlu yapıtlardır. Aslen Latince olan “Ekslibris”, İngilizce olarak “Bookplate” ve ekslibrisin ilk olarak yapıldığı Almanya’da ise, “Bibliothekzeichen” olarak karşılanır. Ekslibris, “.....’nın kitabı” “.....’nın kitaplığından” anlamını taşır. Örneğin; Ekslibris Ahmet Yaman, Ahmet Yaman’ın kitaplığından anlamına gelir.

Geçmişte sadece din kurumlarında ve soyluların kütüphanelerinde el yazması kitaplar bulunurdu. Bu nedenle de ekslibris yaygın değildi. 15. yy’ın ortalarında Gutenberg’in matbaayı icat etmesiyle kitapların sayısı arttı ve pek çok kimsenin eline çeşitli kitaplar geçti. Sayısı artan bu kitaplarla beraber, kitap kayıplarının sayısı da arttı. Kitap kayıplarına önlem olarak özel ve kurum kütüphanelerine ekslibrisler hazırlandı. Ekslibrislere kitap sahibinin adı, mutlaka “Ekslibris” imleci ve kitap sahibini simgeleyen bir form konuldu. Öncelikle işlevsel olan ekslibris, zamanla sanatsal özellikler taşıyıp kitap ya da kitaplık sahiplerinin övünç kaynağı oldu.

Büyük ve değerli kitap koleksiyonlarına sahip Ortaçağ manastırlarında kullanılan ekslibrislere baktığımızda sembolik görüntülerin yanı sıra kitabı ödünç alan kişiye kitabı koruması için ricalar, kitabı geri getirmezse de tehditler içeren sözler yazılmıştır. “Bu kütüphaneden kitap çalanın elindeki kitap yılana dönüşsün ve onu ısırsın. Felç olsun ve tüm organları parçalansın. Acıyla yalvarsın, bağışlanmak için ve tamamen çözülene kadar ıstırap çeksın. Kitap kurtları içini kemirsin. Son olarak da cehennem alevlerinde yanıp sonsuza kadar yok olsun” gibi. (San Pedro Manastırı Kütüphanesi, Barcelona, 19.yy.¹)

15. yy’dan 18. yy’a kadar yapılan ekslibrislere baktığımızda tasarımların hanedan armacılığının izlerini taşıdığını görürüz. Ekslibrislerin arma şeklinde olmasının nedeni, o dönemlerde okuma yazma bilen insan sayısının az olmasıydı. Hanedan

¹ PEKTAŞ, Hasip. (2003). *Exlibris*. Ankara: AED Yayınları. s.13

armalarının üzerindeki imgeler, karşı taraftakine nesnenin kime ait olduğunu bildiriyordu.

Ekslibris yapımında önceleri yaygın olarak geleneksel özgün baskı teknikleri kullanılırken, teknolojinin ilerlemesiyle teknikler de çeşitlenmiştir. Sanatçılar başlangıçta ahşap baskı, metal baskı ve asitleme tekniklerini kullandılar. Bilimsel gelişmelerle ortaya çıkan yeni teknikler yenilikçi bakış açısını geliştirdi, yeni ifade şekilleri oluşturdu. Ekslibris yapımında kullanılan teknik her ne olursa olsun aranan, anlatım gücü, kompozisyon düzenlemesi, yazı ile resmin görsel uyumu, teknik yetkinlik ve bunlarla ortaya çıkan kalitedir. Bu küçük eserlerde ana arayış, özgünlük ve etkileyiciliktir.

Grafik sanatlar içinde yerini alan ekslibris, kitap sahibiyle kitabı okuyan arasında bir tür iletişim sağlayan küçük boyutlu sanat ürünü kategorisidir. Kitap sahibinin seçimi ve isteği üzerine kullanılan ekslibris, kitaba eklenen yeni bir değer olup kitabın önemini bir yerden ileriye çıkarır. Değerini artırır.

Ekslibris çalışmalarının kendi içinde grafik düzeninin olması gerekir. Ekslibris çalışmasında kullanılan görsel elemanla kullanılan yazı karakteri, boyutu, doluluk boşluk oranının, renkle şeklin ve temanın uyumlu olması gözetilir. Aynı şekilde kitapların boyutlarına, baskı şekillerine göre hazırlanacak ekslibrislerin boyutuyla tekniğiyle uyumlu olması gerekir. Örneğin; Küçük boyutlu kitap için küçük boyutlu ekslibris, büyük boyutlu kitap için büyük boyutlu ekslibris tasarımı kullanılmalıdır. “Ekslibris tekniği olarak da bakıldığında; siyah beyaz kitaplara siyah beyaz ağaç ve linolyum baskılar, renkli kitaplara taş ve ipek baskılar, çok kıymetli kitaplara ise metal gravürler konulmaktadır.”²

Dünyada ve ülkemizde kitap mülkiyetini gösteren damga ve etiketler ekslibrise yakın grafikler olsalar da bunlara ekslibris diyemeyiz. İşlev olarak bir gerekliliğe dayalı kullanılırlar. Ancak bunların ekslibris anlamıyla bir sanat ürünü kategorisi olabilmesi için gerektiğinde kitaptan bağımsız ayrıca bir bütünlük, bir özgünlük ve onu tasarlayanın belirtilmesiyle mümkündür.

Ekslibrisler yaşayan kimseler için hazırlanır. Ekslibrisler kullanım için vardır. Geçtiğimiz senelerde ölmüş bir şairimizin anısına ülkemizde uluslararası ekslibris

² OKUR, Gökhan .(1998). *Exlibris ve İletişim*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Sanat Eseri Raporu, s.7

yarışması düzenlendiğini söyleyen Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ, bunun da bizi batılı ülkeler karşısında zor durumda bıraktığını belirtti. “Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ, ölmüş birinin anısına ekslibrisin yapılabileceğini, ama ekslibrisin bir kenarına onun adı, soyadı, doğum ve ölüm yıllarının yazılması gerektiği, onu kullanacak kişinin de isminin kalıp üzerinde bulunmasının zorunluluk olduğunu vurgular. Çünkü Dünya’da ekslibrislerin yaygın kullanımı bu şekildedir.”³

Ekslibris tasarımı birinden izinsiz adına ekslibris yapmak, olmayan bir kuruma ekslibris tasarlayarak yarışmalara katılmak, anma dışı ölmüş birinin adına ekslibris yapmak ve adına ekslibris yapılan kişi ve kurumları aşağılamak gibi davranışlar, etik sorun sayılmaktadır.

Ekslibris, bir sanat ürünü kategorisi olduğuna göre her ekslibris çerçeve içinde sanat ürünü olarak asılabileceği gibi çeşitli ekslibrislerden bir albüm de hazırlanabilir, koleksiyon oluşturulabilir.

II.2. Ekslibrisin Tarihsel Gelişimi

Ekslibrisin tarihi gelişimine baktığımızda ilk üretilen ekslibrislerin birer ekslibris olarak değil, etiket olarak ya da arma belirteci işlevinde kullanıldıklarını görürüz.

Tarihte ilk ekslibrisi Mısır’da III. Amenhotep’in kitaplığında, M.Ö. 1400 yıllarında açık mavi renk fayans üzerine yapıldığını görürüz. Ekslibris işlevini gören fayansın, papirüs rulolarının korunması için kullanılan ağaç sandıklara takıldığı tahmin edilir. (Resim : 1) “M.Ö. 600 yılında Asur Kralı Asurbanipal’in dönemine ait ekslibris örneklerinin de bulunduğu bilinir”.⁴

³ PEKTAŞ, Hasip. (2006). Exlibris: Bir kitabın kartviziti. *Photoshop Magazin*. Erişim: Temmuz, 3, 2006. World Wide Web:

http://www.photoshopmagazin.com/general/content_details.asp?contID=910&contentPageID=392&period=&p=2

⁴ OKUR, Gökhan. (1998). *Exlibris ve İletişim*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Sanat Eseri Raporu, s.s. 2,3

Resim 1. 1400 yıllarında III. Amenhophis kitaplığı için yapılmış olan Ekslibris

15.yy'da Gutenberg'in matbaayı icat etmesine kadar kitaplar elle yazılıyor ve çoğaltılıyordu. Bu dönemlerde kitaplar sadece seçkin ailelerin ellerine geçiyordu. Bu seçkin aileleri simgeleyen motiflerin yer aldığı ekslibrisler kitaplarının iç kapaklarına yapıştırılıyordu. Matbaanın icadıyla kitap sayıları ve beraberinde kayıpları da artınca, ekslibris kullanımı kaçınılmaz oldu.

Ekslibrisin tam olarak tanımına uygun çalışmalar Güney Almanya'da 15.yy'ın üçüncü çeyreğinde bulunmuştur. Bulunan ağaç baskı ekslibrislerden biri Hildebrand Brandenburg adına, diğeri de Wilhelm von Zel isimlerine hazırlanmışlardı. (Resim: 2)

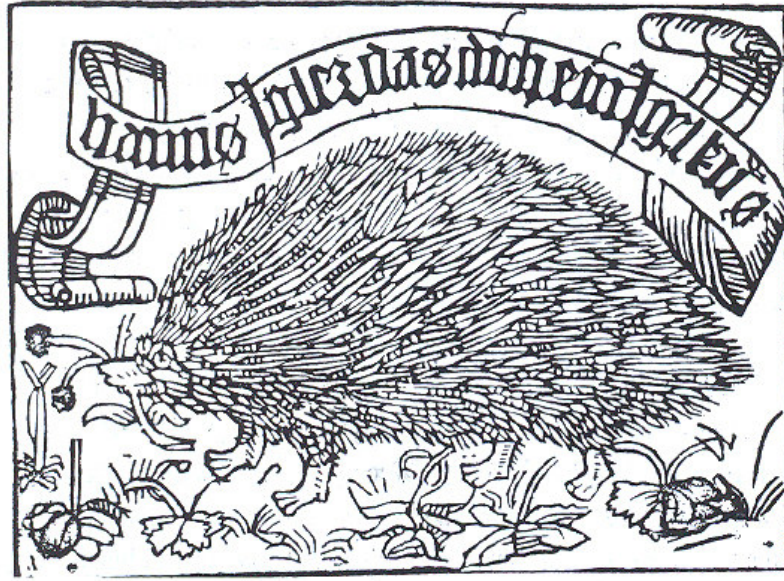

Resim 2. 1470 – 1480 yıllarında Brandenburg ailesi için yapılan ekslibris

Bu ekslibrislerden üzerinde Brandenburg ailesi arması olarak bilinen burnu halkalı bir öküzün yer aldığı kalkanı tutmakta olan melek resimlenmiştir. 1470 – 1480 yılları arasında yapılmış olan bu yazısız ekslibris artık kağıtlara basılmış ve elle renklendirilmiştir.

Aynı zamana ait ekslibrislerden diğeri ise , 1450 yıllarında “İgler” (kirpici) takma adıyla bilinen Alman papaz Johannes KNABRNBERG için yapılan ve çayırdaki çiçeği ısırarak bir kirpinin şerit içinde “Hans İgler öpsün sizi” sözcükleri yer almaktadır. Buradaki amacı kitabı ödünç alan kişiye, kitabı geri getirdiğinde öpücükle ödüllendirileceğini, aksi takdirde kızgın oklu kirpinin mızraklarına hedef olacağını hatırlatmaktadır.”⁵ (Resim: 3)

⁵ PEKTAŞ, Hasip. (2003). *Exlibris*. Ankara: AED Yayınları. s.15

Resim 3. 1450 yıllarında Hans IGLER için yapılan ekslibris (19 x 14 cm)

16. yy'da ekslibrisin hızla Avrupa ülkelerine yayıldığını ve pek çok ressamın ekslibrisler yaptığını görürüz. Örneğin: Albrecht DÜRER, Willibald PIREKHEIMER, Hektor POMAR, Lucas CRANACH, Barthel BEHAM ve Jost AMMAN vb.
(Resim: 4)

Resim 4. Albrecht DURER, Almanya, x1(172x120) 1503 öncesi

“Albrecht DURER, cömert biri olan Pirekheimer’in bu ekslibrisinde “kendisi ve arkadaşları için” anlamına gelen “SIBI ET AMICIS” yazısını da kullanmış; böylece bu

kitaplardan Pirekheimer'in arkadaşlarının da yararlanabileceğini ifade etmiştir. İsmi önündeki Latince "LİBER" sözcüğü ise "Willibald'ın kitapları" anlamına gelmektedir. Liber yerine daha sonraları Ekslibris sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. 1503 öncesi yapılan bu ekslibrisin boyutu 20 x 14 cm'dir." ⁶

Genellikle özgün baskı tekniklerinde uygun kalınlık ve boyutlarda kâğıtlara kopyalar alınıp çoğaltılan ekslibrislerin kitap ciltlerinin üzerine soğuk damga presle yapılan kabartmalara rastlanır. "Supra libros" denilen bu soğuk damgaların işlev ya da kompozisyon yapılarında farklılıklar bulunmaz, yalnızca teknik uygulama farklıdır.

"17. yy'da çokça ilgi gören ekslibris 19.yy'da ciltçilik sanatının yeniden ortaya çıkmasıyla gündeme gelmiştir." ⁷

Her yeni sanat akımından resimsel, tipografik ve kompozisyon özellikleriyle etkilenen ekslibris, Rönesans, Barok, Romantizm, Klasizmle olsun hep yenilenmiştir. Gerek harf karakterleri olsun, gerek resimsel anlayışlar olsun, sanat akımlarından ve felsefelerinden etkilenen ekslibris, her zaman okuyan toplumlarda ilgi görmüştür.

19.yy'da Endüstri Devrimiyle hızlı kitap basma metodları geliştirildi ve bununla birlikte çok miktarda kitapların bulunduğu özel ekslibrisler yerine mühürler ve damgalar kullanılmaya başlandı.

19. yy'da ekslibris koleksiyonculuğu gelişmiştir. Önceleri kitapların iç kapaklarına yapıştırılan küçük sanatsal, övünç kaynağı olan bu eserler, bu dönemden itibaren biriktirme ve değiştirme objesi olmuş, gün geçtikçe değer kazanmış ve bugün de çerçevelenip asılan özgün çalışma boyutunu kazanmışlardır.

"Günümüzde ekslibrislerin tasarlanıp çoğaltma tekniklerine göre sanatçıları değişir. Yurtdışında; çukur baskı ekslibrisleriyle Bulgaristan'dan Julian Dimitrov JORDANOV (Resim: 5), Martin GRUEV (Resim: 6), Estonya'dan Lembit LÖHMUS (Resim: 7), Polonya'dan Wojciech LUCZAK (Resim: 8), Rusya'dan Vladimir ZUEV (Resim: 9), Yuri BOROVITSKY (Resim: 10), Andrey MACHANOV (Resim: 11), Ukrayna'dan Sergey HRAPOV (Resim: 12), Oleg DENISENKO (Resim: 13), Slovakya'dan Peter AUGUSTOVIC (Resim: 14) , Karol FELIX (Resim: 15), Çek Cumhuriyeti'nden Karel ZEMAN (Resim: 16), Robert JANCOVIC, Hollanda'dan Anneke KUYPER (Resim: 17), Japonya'dan Katsunori HAMANISHI (Resim: 18), Beyaz Rusya'dan Juri JAKOVENKO (Resim: 19) , Yüksek baskı ekslibrisleriyle

⁶ PEKTAŞ, Hasip. (2003). *Exlibris*. Ankara: AED Yayınları. s.15

⁷ a.g.e. s.16

Fransa'dan Jean Marcel BERTRAND (Resim : 20), Belçika'dan Mark SEVERIN, Gerard GAUDAEN (Resim : 21) , Frank Ivo Van DAMME (Resim:22) , Rusya'dan Anatolia KALASCHNIKOW (Resim: 23), Evgenij BORTNIKOV (Resim: 24), Mikhail VERKHOLANTSEV (Resim: 25), Polonya'dan Ryszard TOBIANSKI, Çekoslovakya'dan Miroslav HOURA (Resim:26), Ukrayna'dan Arkady PUGACHEVSKY (Resim:27), litografi ekslibrisleriyle Çekoslovakya'dan Marcel HASCIC, Slovakya'dan Vladimir GAZOVIC (Resim:28) , Serigraf baskı eklibrisleriyle Belçika'dan Martin R. BAEYENS (Resim:29), Japonya'dan Masao OHBA (Resim:30), Bilgisayar tasarımı eklibrisleriyle Belçika'dan Kurt Herman Sylvia DEHUYSSER, Ukrayna'dan A. Vigovsky RUSLAN (Resim:31), Hollanda'dan Wim ZWIERS (Resim:32), Sırbistan'dan Rastko CIRIC (Resim:33) dikkat çeken sanatçılardır. Ülkemizde ekslibris sergileri açıp, workshoplar yapan Martin R. BAEYENS, özgün bilgisayar tasarımı (CGD) ekslibrisler de yapan öğretim üyesi olduğu Gent Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi'nde geleceğin usta ekslibris sanatçılarını yetiştiren bir sanatçıdır.”⁸

Resim : 5 . Yulian – Dimitrow JORDANOV, C3 C5 , 102 x 95 .

⁸ PEKTAŞ, Hasip. (2003). *Exlibris*. Ankara: AED Yayınları. s.19

The Wreck of the Poplar
2004
M. Gruev

Resim : 6 Martin GRUEV , C3 + C5 , 11.8 x 9.5 cm .

Resim : 7 Lembit LÖHMUS , C2 , 5.9 x 6.9 cm .

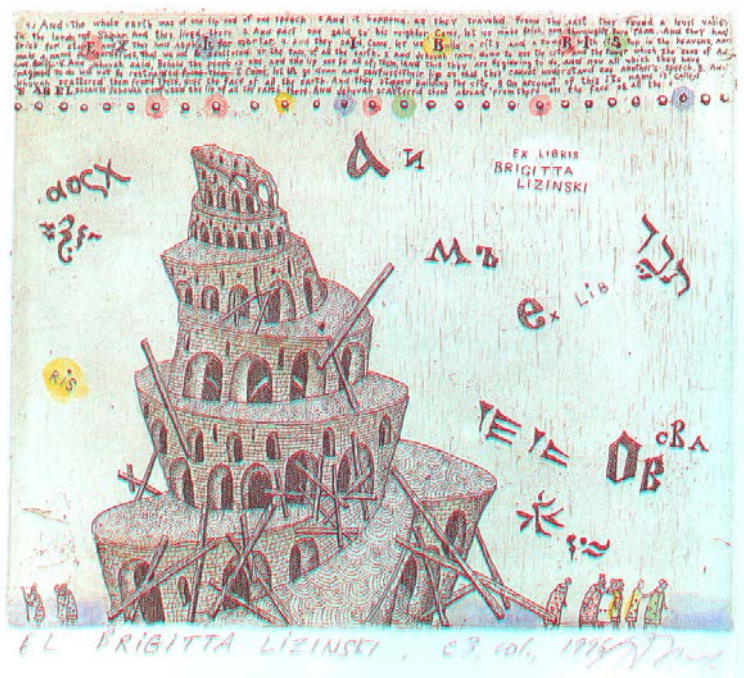
Resim : 8 Wojciech LUCZAK , C 2 , 10.0 x 10.9 cm .

Resim : 9 Vladimir ZUEV , C , 22.8 x 5.8 cm .

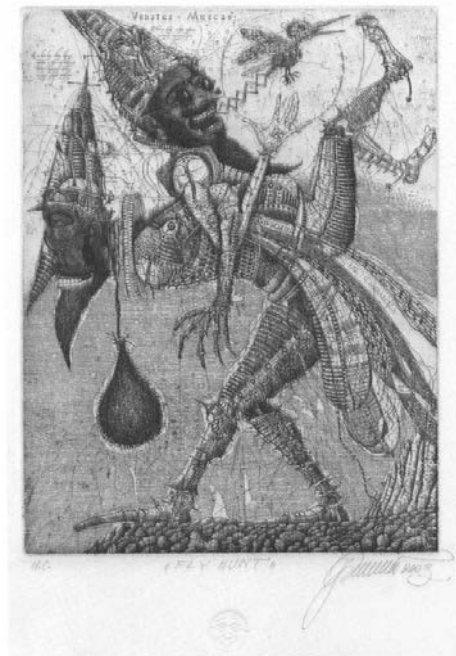
Resim : 10 Yuri BOROVITSKY, C7/2 , 13.4 x 14.0 cm .

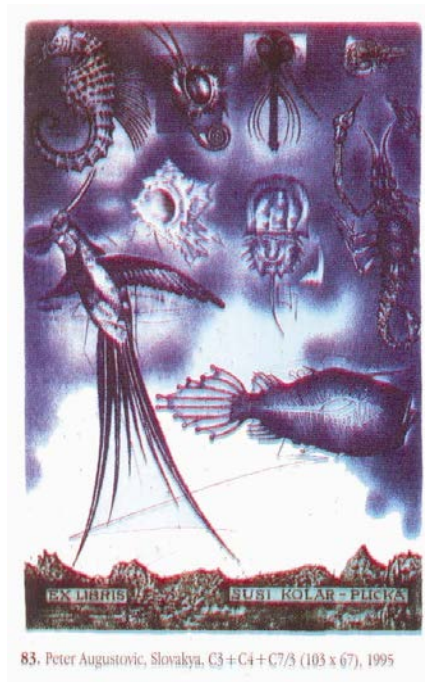
Resim : 11 Andrey MACHANOV, C3 , 105 x 123 mm.

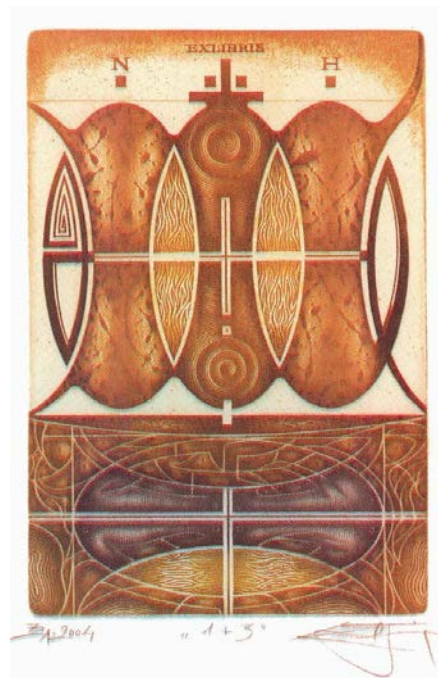
Resim : 12 Sergey HRAPOV, C3+C5+C7 , 14.7 x 10.5 cm .

Resim : 13 Oleg DENISENKO, C3 , 19.3 x 14.6 cm .

Resim : 14 Peter AUGUSTOVIC, C3+C4+C7/3 , 103 x 67 mm .

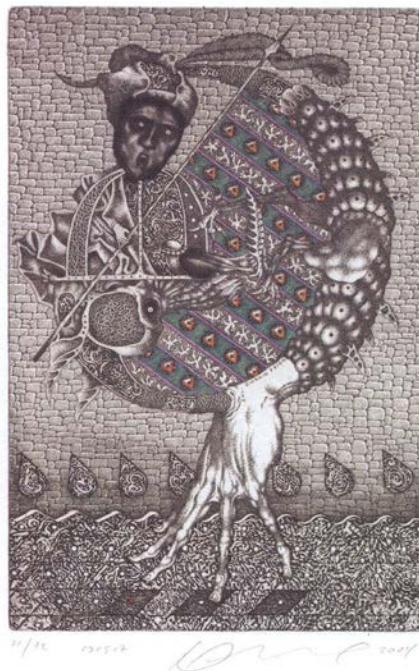
Resim : 16 Karel ZEMAN, C2 , 65 x 65 cm .

Resim : 17 Anneke KUYPER, C2+C3 , 72 x 62 mm .

Resim : 18 Katsunori HAMANISHI, C7 , 97 x 50 mm .

Resim : 19 Juri JAKOVENKO, C3+C5 +C7 , 17,8 x 11,8 cm

Resim : 20 Jean Marcel BERTRAND, X1+X2/4. 90 x 90 mm.

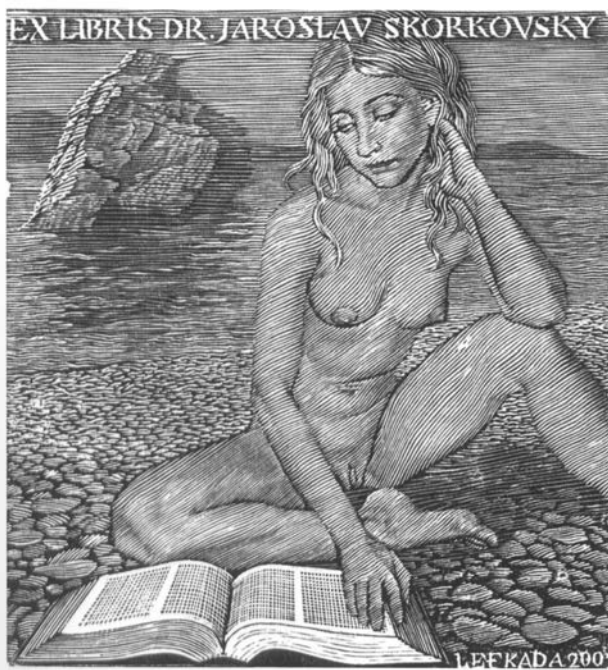
Resim : 21 Gerard GAUDAEN, X3 , 99 x 47 mm .

Resim : 22 Frank Ivo van DAMME, X2 , 10,0 x 7,8 cm .

Resim : 23 Anatoli KALASCHNIKOW, X2/2 , 72 x 92 mm .

Resim : 24 Evgenij BORTNIKOV, X2 , 69 x 64 mm .

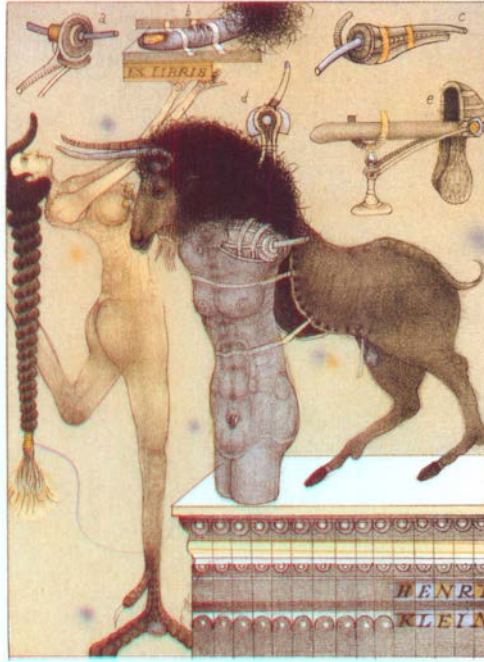
Resim : 25 Mikhail VERKHOLANTSEV, X2 , 130 x 118 mm.

Resim : 26 Miroslav HOURA, X2 , 85 x 95 mm .

Resim : 27 Gennady PUGACHEVSKY, X6/14 , 9,9 x 12,9 cm .

Resim : 28 Vladimir GAZOVIC , L/Col., 16,5 x 11,5 cm

Resim : 29 Martin R. BAEYENS , CGD , 5,5 x 12,0 cm

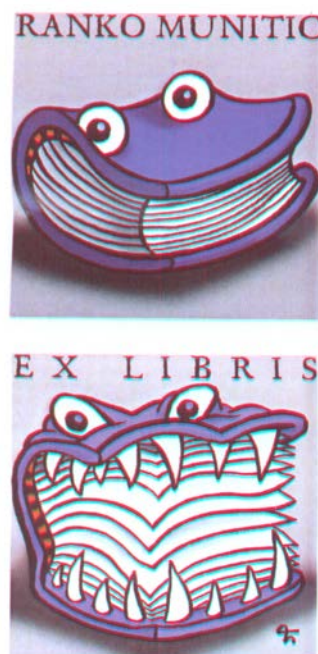
Resim : 30 Masao OHBA , S / 12 , 98 x 68 mm.

Resim 31: Alexandrovich Vigovsky RUSLAN, CGD , 123x82 mm.

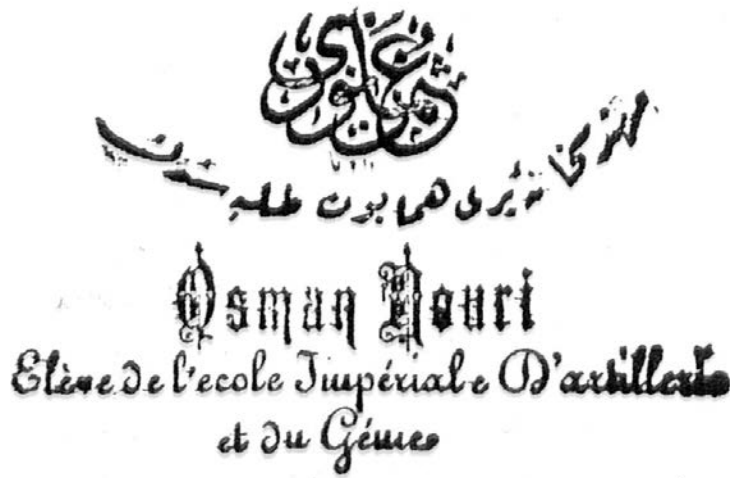
Resim 32 : Wim ZWIERS , C2 , 86 x 90 mm.

Resim : 33 Rastko CIRIC , CRD , 55 x 55 mm.

II.3. Ülkemizde Ekslibris

Ülkemizde son yıllarda adını duyurmaya başlayan ekslibris sanatının işlevini gören mühürler, Osmanlı döneminde kitapların kime ait olduğunu belirtmek amacıyla kullanılıyordu. Bu dönemlerde yapılan mühürler genellikle tipografik ve arma özellikleri taşıyıp seçkin kimseler ya da kurumlara özgüydü. (Resim: 34)

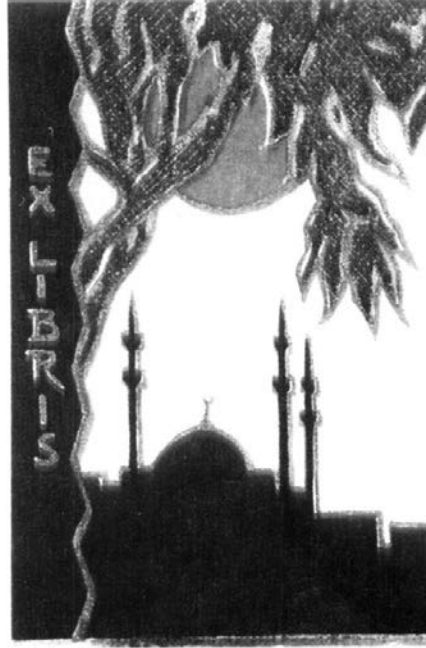
Resim: 34 Deniz mühendisliği öğrencisi Osman Nuri'ye ait bir mühür. (1729'da basılmış Osmanlıca bir kitaptan – Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi)

Türkiye'ye gerçek anlamda ekslibris, ülkemize yerleşen yabancıların beraberinde getirdikleri kitaplar ve yurt dışındaki kitap müzayedelerinden kitap alımlarıyla gelmiştir.

Yurt dışında düzenlenen müzayedelerde satışa sunulan Türkiye tarihiyle ilgili kitaplar, ülkemizdeki büyük kütüphaneler tarafından satın alınmış, böylelikle sadece bir kitap değil, beraberinde bir sanat eseri de edinilmiştir. Örneğin; Milli Kütüphane'nin Kültür Bakanlığı'nın yurt dışından getirttiği kitaplar, Sedat Simavi ve Şevket Rado kitaplıklarından Basın Müzesi'ne bağışlanan kitaplar ve Ömer M. Koç kitap koleksiyonundaki kitaplar üzerinde ekslibrisler bulunmuştur.

Türkiye'de Üsküdar Amerikan Koleji ve Robert Kolejlerinde görev yapan yabancı öğretmenlerin kitaplarına ekslibrisler yapıştırdıkları, okul kütüphanelerine bağışlanan kitaplardan anlamaktayız. “1920’li yıllardan itibaren Robert Kolej, öğrenci yıllıklarına, yıllık sahibinin kendi ismini yazabileceği boşlukların bırakıldığı

ekslibrisler yapılmıştır. Yıllığın sanat sorumluları tarafından tasarlanan ve uygulanan bu geleneğe 1950’li yıllara gelindiğinde maalesef ara verilmiştir.⁹ (Resim : 35)

Resim : 35 Robert Kolej yıllığından bir Ekslibris – 1932

Ülkemizde pek çok sanatçının bile adını ilk duyduğunda anlayamadıkları, işlevini bilmedikleri için yaygınlaşması gereken bir alandır ekslibris. Türkiye’de ekslibrisin yaygınlaşması, tanıtılması için başta Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ, çalışmalar yapmaktadır. Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ koordinatörlüğünde Ankara Ekslibris Derneği kurulmuş, ekslibrise gönül veren sanatçılar ve koleksiyonerler bu derneğin çatısı altında tanışıp, ulusal ve uluslararası çapta etkinliklere katılmaktadırlar.

“Türkiye’de ekslibris denildiğinde ismi hemen akla gelen Sanatçılarımız ; Güler AKALAN, Tülin AKTAR, Mine ARASAN, Ercan ARMUTÇU, H. Müjde AYAN (Resim: 72), Mehmet ASLAN, N. Şule ATILGAN, Mehmet AYDOĞDU, Erdal AYGENÇ, Hatice BENGİSU, Nurhayat BERKER, Besen İdil BÖRTÜCENE, Uğur ERBAŞ, Hakan ERKAN, Nazan ERKMEN, Erdoğan ERGÜN, Şükrü ERTÜRK (Resim : 36), İlknur DEDEOĞLU, Hakan DEMİR, Hüseyin DEMİR , Salih DENLİ , Ali

⁹ PEKTAŞ, Hasip. (2003). *Exlibris*. Ankara: AED Yayınları. s.21

DOĞAN, Mine Saraç DOĞAN, Değer ESİRKUŞ (Resim : 37) , Mine GÜNDÜZ, Yunus GÜNEŞ (Resim : 38), Zehra Buket GÜRELİ, Deniz Karanis HUYSAL, Mürşide İÇMELİ (Resim : 39) , İsmail İLHAN, Ayşegül İZER, Berran KANCAL, Ahmet Aydın KAPTAN (Resim : 40) , Serpil Güvendi KAPTAN, Yusuf KEŞ, Hasan KIRAN, Emin KOÇ, Gülbin KOÇAK, Hayati MİSMAN (Resim : 41) , Mustafa OKAN (Resim : 42) , Gökhan OKUR (Resim : 43) , Erol N. OLCAY (Resim : 44), Fatih ÖZDEMİR, M. Falih ÖZDEN, Ömür ÖZGÜR, Hasan PEKMEZCİ (Resim : 45), Sevgi Can PEKMEZCİ, Hasip PEKTAŞ (Resim : 46) , Özden Pektaş TURGUT (Resim : 47) , Zülfikar SAYIN (Resim : 48), Nurten SEFEROĞLU, Bahar ŞENER, Nazan TEKBAŞ (Resim : 49) , Sema Ilgaz TEMEL , Ali TOMAK, Gözde Eda TOMBA (Resim : 50) , Ercan TUNA, Serdar TUNA, Mehmet ULUSEL, Faruk ÜNVER, Elif VAROL ve Fedail YILMAZ'dır.”¹⁰

Resim : 36 Şükrü ERTÜRK , C2 , 113 x 88 mm.

¹⁰ PEKTAŞ, Hasip. (2003). *Exlibris*. Ankara: AED Yayınları. s.23

Resim : 37 Değer ESİRKUŞ , X3/3 , 75 x 55 mm.

Resim : 38 Yunus GÜNEŞ , X3 , 13,0 x 10,0 cm

Resim : 39 : Mürşide İÇMELİ , C3+C5+ x5 , 130 x 90 mm.

Resim : 40 Ahmet Aydın KAPTAN , C3 + C5 + S , 82 x 117 mm .

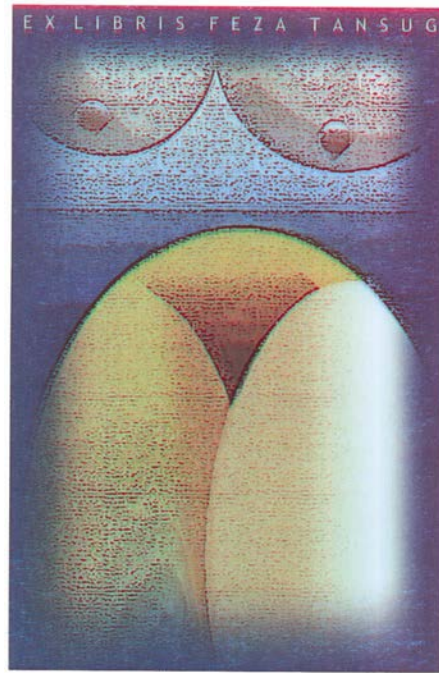
Resim : 41 Hayati MİSMAN C3 + C5 , 70 x 73 mm .

Resim : 42 Mustafa OKAN, CDR, 95x93 mm.

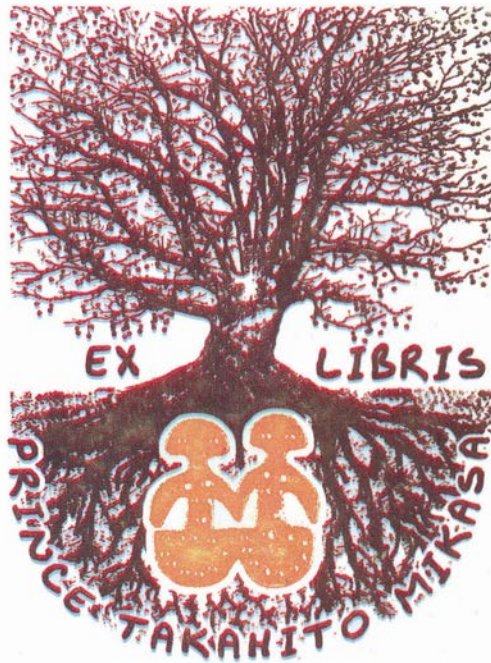
Resim : 43 Gökhan OKUR X3, 105 x 40 mm .

Resim : 44 Erol N. OLCAY CGD, 61 x 95 mm .

Resim : 45 Hasan PEKMEZCİ C3, 134 x 75 mm .

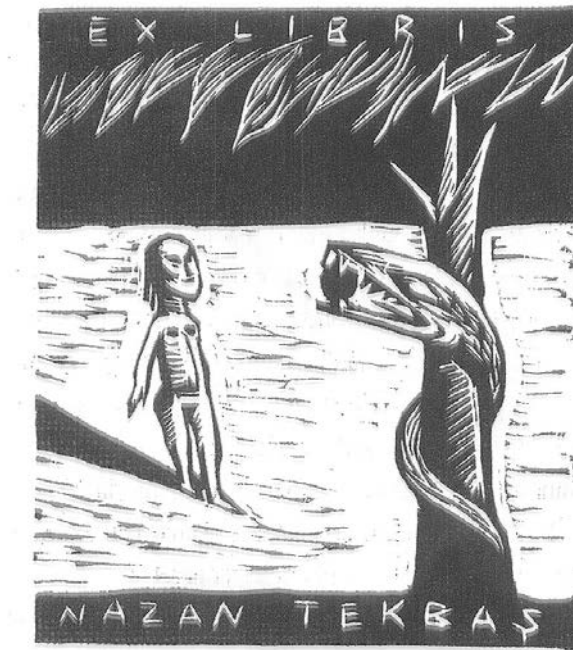
Resim : 46 Hasip PEKTAŞ , C3 + P3 , 110 x 80 mm .

Resim : 47 Özden Pektaş TURGUT , CGD , 80 x 65 mm .

Resim : 48 Zülfikar SAYIN, CGD , 60 x 60 mm .

Resim : 49 Nazan TEKBAŞ , X3 , 108 x 90 mm .

Resim : 50 Gözde Eda TOMBA , C ,115 x 99 mm.

Ekslibris başka ülkelerde başlıbaşına bir sanat dalı olarak görülürken, ülkemizde ekslibrisi ancak çeşitli sanat dallarıyla ilgilenen kimselerin gerçekleştirdiği görülür.

Bilindiği gibi ekslibris geleneksel özgün baskı teknikleri ve yeni olarak bilgisayarla uygulanıyor. Ama günümüzde değişik görsel sanat dallarıyla ilgilenen sanatçılar da ekslibrisin kendilerine en uygun tekniğini seçip çalışmaları yapmaktadırlar.

Türkiye’de kurulan ekslibris derneklerine, İstanbul Ekslibris Akademisi Derneği ve Ankara Ekslibris Derneği örnek verilirken, Hacettepe Üniversitesi’nin 2003 yılında düzenlediği I. Uluslararası Ekslibris Yarışması, sergisi ve 2006 II. Uluslararası Ekslibris Yarışması, bu konuda önemli etkinliklerdir. Türkiye’deki sanatçıların yalnızca ülkemizdeki ekslibris yarışmalarına değil, uluslararası ekslibris bienal ve trienallerine de katılıp, başarılı bulunan sanatçılarımızın eserlerinin çeşitli ülkelerin ekslibris müzelerinde yerlerini aldıkları görülmektedir.

II.4. Ekslibris Tasarımı

Ekslibris, küçük boyutlarıyla kitap kapağında, çok yakınımızda kendini duyuran sevimli bir üründür.

Ekslibrislerin işlevsel ve sanatsal özelliklerinin olması nedeniyle yayılma şansı vardır. Kitapların iç kapak kısmına en fazla üç noktadan yapıştırılan ekslibrisler, kitap okuyucuları tarafından fark edilir, incelenir, ister istemez bir etkileşim oluşur. Bu nedenle de bir ülkenin sanatsal ve anlatımsal yönünün gelişmesinde ekslibrisin önemi büyüktür. Kalite düzeyi yüksek bu küçük eserler, okuyucunun ve seyircinin estetik zevkinin gelişimini sağlamakla kalmayıp, ilgi de uyandırır. Böylelikle ekslibris kullanımı artar.

Her sanat eserinde olduğu gibi ekslibris eserleri de üretildiği ülkeyi, kültürünü ve tarihini temsil eder. Uluslararası çapta koleksiyoncuların ekslibrisleri takas etmeleri sayesinde kültürel alış veriş sağlanmış olduğu gibi ülkelerin kendilerini tanıtmalarına da olanaklar sağlar.

Bir ekslibris çalışmasının en önemli basamaklarından birisi eskiz aşamasıdır. Uygulanacak tekniğe göre eskizler hazırlanır. Ekslibris tasarımında yazı karakteriyle resim uyumu, kompozisyon düzeni, renk ve konunun işleniş tarzı kaliteyi etkiler.

Büyük boyutlu kitaplar için büyük, küçük boyutlu kitaplar için de küçük boyutlu olarak kullanılan ekslibrislerin tercihinde çok küçük ya da büyük ölçülü olanları tercih edilmezler. Uluslararası çapta düzenlenen ekslibris yarışmalarında en büyük boyutlu ekslibris 13 x 13 cm, en büyük baskı kağıdı ölçüsü de 20 x 22 cm olarak belirlenmiştir. Bugün tercih edilen ekslibris çalışmalarının ölçüsü 5 x 7,5 cm ve dolaylarında

olanlarıdır. Ekslibris çalışmalarının boyutlarında bu gibi tercihler varken ekslibrislerin genel şekilleriyle ilgili özellikle tercih yoktur. Ekslibrisler, dairesel, elips, üçgen, kare, çokgen ya da serbest formlu olsun bir sınırlama yoktur.

Düzenlenen sergilerde, yarışmalarda, bienallerde, trianellerde ve ekslibris müzelerinde, çeşitli sanatçıların eserlerinin, bu sanatçıların telefon, adres, elektronik mektup adreslerinin bulunduğu renkli katalogları basılır. Dünya’da pek çok ülkeye yayılan ekslibris katalogları, ekslibris koleksiyonerleri ve ekslibris sanatçıları tarafından incelenir, istenirse de siparişler verilir. Kataloglar ya da çeşitli ekslibris derneklerinin internet adresleri aracılığıyla sanatçılara ulaşan kimseler, bu sanatçılara gönderdikleri mektuplarda istedikleri ekslibrislerin özelliklerini yazar ve mümkünse çalışmanın bir taslağını rica ederler. Sanatçı, ekslibris talebini kabul ederse, istenen konuya uygun eskizi, kullanacağı tekniği göz önünde bulundurarak, yazı resim ilişkisini dengeli biçimde kurarak eskizini hazırlar, isteyene gönderir. Koleksiyoner, eskizi beğenirse onayladığını bildirir ve sanatçı çalışmasını istenen miktarlarda çoğaltarak belirli bir ücret ya da karşılığında ekslibris takası yaparak istekliye gönderir.

Tasarımcılar çalışmalarını sadece sipariş karşılığında değil, kendileri için de ekslibris üretir, takas yaparlar, böylelikle koleksiyonları çeşitlenir.

Mutlaka üzerinde “Ekslibris” yazısının ve adına yapılan kurum ya da kişinin isimlerinin yer alması gereken ekslibrislerin tasarımları tecrübe gerektirmektedir. Bir ekslibris çalışmasında, ekslibris sözcüğüyle kişi ya da kurum adının ve ilgili görsel motifin eserin doğru yerinde, uygun boyutlarda, karakterlerde ve doğru teknikle uygulanmış olması gerekir. Sanatçının, adına ekslibris yapacağı kişiyi tanıması, isteklerini, beklentilerini bilmesi gereklidir. Bazen farklı ülkelerden kimselerin ekslibris çalışmalarında dil problemi nedeniyle iletişim hataları oluşabilmekte ve sanatçı, istekliyi yanlış anlayabilmektedir. Böyle durumlarda sanatçı, hatasını fark ettiğinde eskizini yeniden ele almaktadır.

Ekslibris çalışmalarında sadece kompozisyon uyumu, baskı tekniğindeki yetkinlik yetmez. Ekslibris çalışmalarında sanatçının bilgi birikimi ve kültürel durumu her sanat dalında olduğu gibi sanatçının yaratıcılığını etkiler. Sanatçının yüksek donanımlı olması konuyu işleniş tarzını, çalışmasındaki espri kalitesini artırır. Her sanatçı her temada başarı sağlayamayabilir. Bu nedenle bazı ekslibris siparişleri geri çevrilmektedir. Sanatçı, hakkında bilgi sahibi olmadığı ya da kendisini yakın bulmadığı konuları işlemiyebilir.

Ülkemizde yalnızca ekslibris yapan sanatçıların olduğundan bahsetmek zordur. Ekslibris sanatçılarına baktığımızda ressamların, özgün baskı resim sanatçılarının ve grafik tasarımcılarının bu alanla ilgilendiklerini görürüz. Fakat yurt dışına baktığımızda ekslibris sanatçılığının başlı başına bir meslek olduğu görülür.

Bazı sanatçıların kendi belirledikleri konularda dizi halinde çalışmalar yaptıklarını, bazı koleksiyonerlerin de konulu ekslibris koleksiyonları oluşturduklarını görürüz. Bunlar, salt ekslibris adına gösterilen davranışlardır. Örneğin: Bazı koleksiyonerlerin yalnızca müzik konusunda, bazılarının da iskambil kağıtları konusunda ekslibris koleksiyonculuğu yaptığı gibi...

Ekslibrisi yapılan konulara baktığımızda; erotik, müzik, tarih, bitki, hayvan, balon, kelebek, manzara, aile, mesleklerle ilgili konuların çokça işlendiği görülür.

“1960 yılında yapılan bir araştırmada, ekslibrisler konularına göre sınıflandırıldığında % 30’unun nü ve erotik , % 20’sinin hanedan armas, % 15’inin manzara, % 15’inin hayvan ve bitki, % 10’unun tipografik, % 10’unun değişik konuları içerdiği görülmüştür. Bu yüzdelerde de görüldüğü gibi erotik konulu ekslibrisler oldukça ilgi çeken, samimi konular olarak kalacaktır. Bünyesinde estetik değerler, güzel tatlar bulundurmak koşuluyla sanatçıların nü çalışmaları her zaman ilgi toplamaktadır.”¹¹

Ekslibris uygulamalarında özgün baskının yanı sıra fotoğraf ve bilgisayarın kullanıldığı günümüzde bazı sanatçılar, fotoğraf ve bilgisayarın sanatsal yaratımı samimiyetsizleştirdiğini ve kopyacılığa götürdüğünü, estetik değer taşımadığını söyleseler de yerinde eleştiri sayılmamalı. Günümüzde ısrarla geleneksel özgün baskı tekniklerini kullanan bazı sanatçılar, bilgisayarla yapılan çalışmaların özgün, samimi ve geleneksel baskı teknikleriyle yapılan çalışmalar kadar değerli olmadığını, bazı sanatçılar da bilimsel gelişmelerin ışığında yeni sanatsal denemelerin yapılabileceğini, yapılanın benzerini yapmamak, bazı image bankalardan, stock fotoğraflardan hazır görüntü kopyalamamak koşuluyla sanatsal çalışmaların yapılabileceğini söylerler. Hatta bilgisayar ortamında deneme yanılma ortamının daha olanaklı olduğu, kısa zamanda pek çok eskizin yapılabileceğini, bu durumda sanatçının cesaret kazanacağı bilinip teknolojinin doğru kullanılması, özenli ve estetik sorunları göz önünde bulundurulması halinde başarı elde edilebileceği bir gerçektir.

¹¹ PEKTAŞ, Hasip. (2003). *Exlibris*. Ankara: AED Yayınları. s.32,33

Ekslibris tasarımında temanın kime, neye göre ele alınması gerektiği konusunda pek çok sanatçı farklı görüşler öne sürerler. Örneğin; Bazı sanatçılar bir ekslibris tasarımında sanatçı, adına ekslibrisi yapacağı kişi için hissettikleriyle ilgili tasarım yapmalıdır derken, bir başka sanatçı ekslibrisin sahibinin biyografisini sunmalıdır der, bir başka sanatçı, ekslibrisin kitabın özelliklerini taşıyan imgelere sahip olmalıdır, kitabı okumak için karşısındakinde istek uyandırmalıdır demektedir. Sonuçta her sanatçı farklı sanatsal ifadeye sahiptir. Gelişime, yeniliğe açık olan, okuyan toplumlarda daha çok yaygınlaşan ekslibris, hangi konu olarak işlenirse işlensin sanatsal özelliklere sahip olduğu, izleyenle iletişim kurduğu, ait olduğu kültüre katkıda bulunduğu sürece değerli sayılacaktır.

II.5. Ekslibris Baskı Teknikleri

Ekslibris tasarımında kullanılan baskı teknikleri, daha çok Özgün Baskı sanatında uygulanan tekniklerdir. Özgün Baskı sanatında kullanılmayan ama görsel düzenler oluşturmada yararlanılabilir başka teknikler de kullanılabilir. Amaç bir görsel sanat ürünü oluşturmak, bir işi bütün özellikleriyle istenilen sayıda çoğaltmaksa, bir ya da birden çok teknik seçilerek kullanılabilir. Bu teknikler, geleneksel özgün baskı teknikleri olabileceği gibi, elverişli yeni teknoloji ürünü, yaratıcı etkinliği gerçekleştirmede kullanılabilir yeni bir teknik de olabilir.

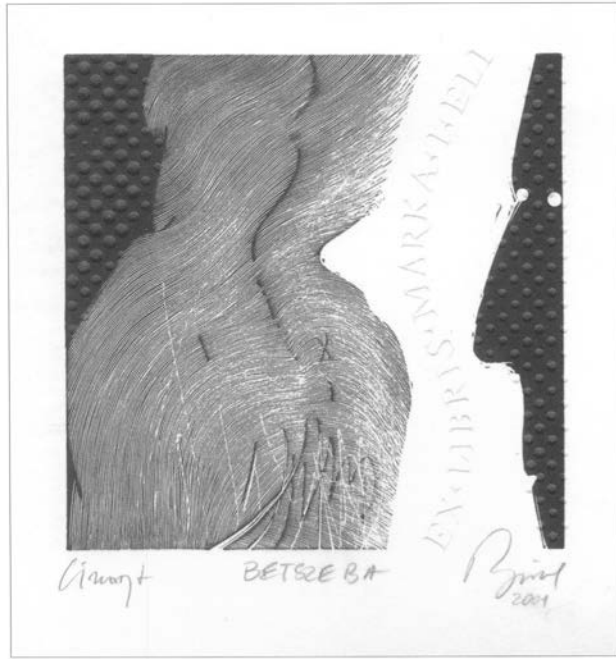
Bu iş için kullanılan teknikler öncelikle iki başlık altında toplanabilir. Birinci olarak, tasarlama sürecinde kullanılan teknikler, ikinci ise çoğaltmada kullanılabilenlerdir. Tasarlama işinde kullanılan tekniklerle belirli sayıda çoğaltma işlemi de yapılabilir. Geleneksel özgün baskı teknikleriyle ekslibris tasarımı ve çoğaltması, en değerli sayılan işlemdir. Böyle uygulamada ekslibris elde etme işlemlerinin tümü sanatçısı tarafından gerçekleştirilir. Sonuçta ekslibris her bakımdan sanatçı ürünü olarak ortaya çıkar, sanatçı ürününün hak ve sorumluluk sahibi olur.

Ekslibris tasarlama ve çoğaltmada kullanılan geleneksel özgün baskı teknikleri kalıp yapılarına göre şöyle gruplandırılıp örneklenebilir:

II.5.1. Yüksek Baskılar (x) : Bilindiği kadarıyla en eski baskı teknikleridir. İlk ekslibrislerin bu tekniklerle gerçekleştirildiği kabul edilir . Ağaç Baskı (X1), Yüksek Baskı Ağaç Gravür (X2) , Linolyum Baskı (X3), Yüksek Baskı Metal Gravür Baskı (X4), Yüksek Baskı Metal Baskı (X5) , Plastik Oyma Yüksek Baskı (X6) ve Taş Oyma Yüksek Baskı (X7) ve çeşitli gereç yüksek baskılar bu grubu oluşturur. Bu grup baskı tekniklerinde baskı, kalıbın iz bırakmayan bölgeleri oyulup atıldıktan sonra geriye kalan yüksek yerlerine merdaneyle boya verilip basılmasıyla elde edilir. Kalıbın yüksek yerlerinin baskı taşıyıcıya iz bırakması temeline dayanır. Yüksek Baskı grubu baskıların tümü aynı zamanda Oyma Baskılardır.

Resim : 51 Ağaç Baskı (X1) H.T. SHAO, 58 x 58 mm.

Resim : 52 Yüksek Baskı Ağaç Gravür (X2) , M. BASIUL , 100 x 100 mm.

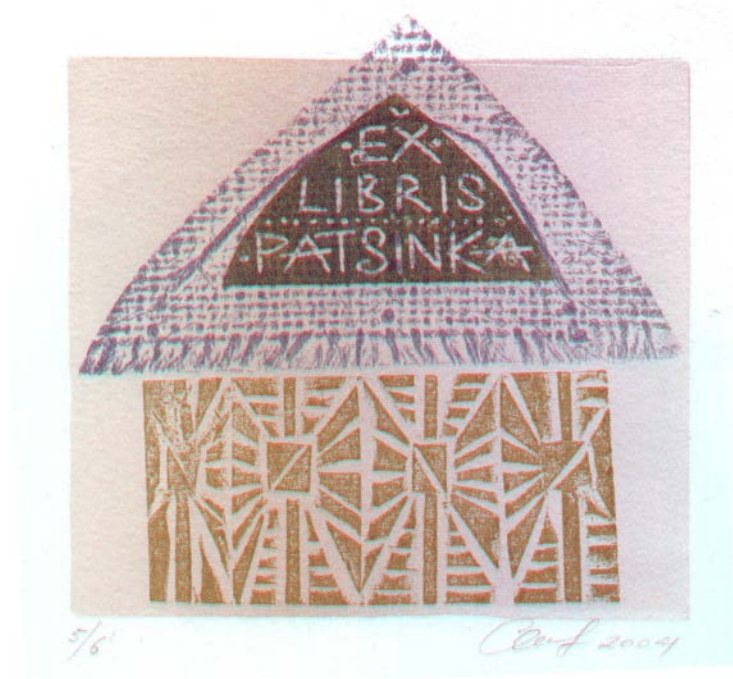
Resim : 53 Yüksek Baskı, Linol Baskı, (X3) Y. GÜNEŞ , 130 x 130 mm.

Resim 54 : Yüksek Baskı Metal Gravür (X5) , O. DENISENKO , 50 X 55 mm.

Resim : 55 Plastik Oyma Yüksek Baskı (X6), K.G. HIRSCH , 70 x 120 mm.

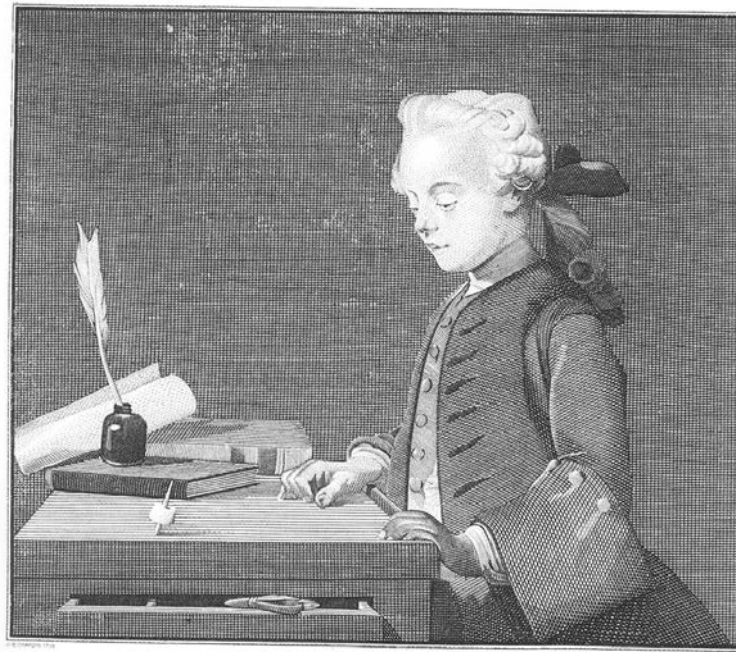

Resim : 56 Taş Oyma Yüksek Baskı (X7) T. SIPLERICH , 119 x 110 mm.

II.5.2. Çukur Baskılar (C) : Baskı kalıbının mekanik yolla veya kimyasal işlemlerle oyularak iz bırakan yerlerinin oluşturularak çukurlaşmış yerlere boya tıktırıp yüksek yerlerin boyadan temizlenip nemli kağıda basınçla resim çıkarılması esasına dayalı tekniklerdir. Bu teknikler özel baskı presleri kullanmayı gerektirir. Görüntü taşıyacak baskı kağıtlarının da işe elverişli kağıtlar olması gereklidir. Çelik Oyma (C1) , Oyma Kalemikle Bakır Oyma (C2), Asitle Yedirme (C3), mekanik yolla Kuru Kazı (C4) , Akua Tint (C5) , şekerli , vernikli yüzeyde Yumuşak Yedirme (C6) , Mezotint (C7) , ve mekanik yolla oyma plastik ve benzer sert malzemeyle gravür (C8) gibi teknikler, Çukur Baskılar grubunu oluşturur. Bu grup baskılar da Oyma Baskılardır .

Resim : 57 Çelik Oyma Baskı (C1) , W. PFEILER , 48 x 60 mm.

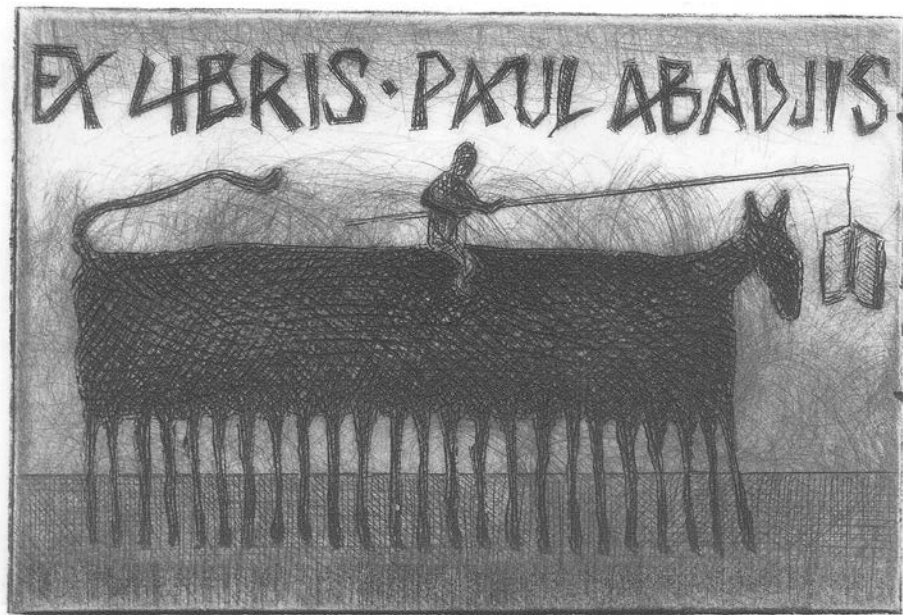

Exlibris H. + W. Grebe

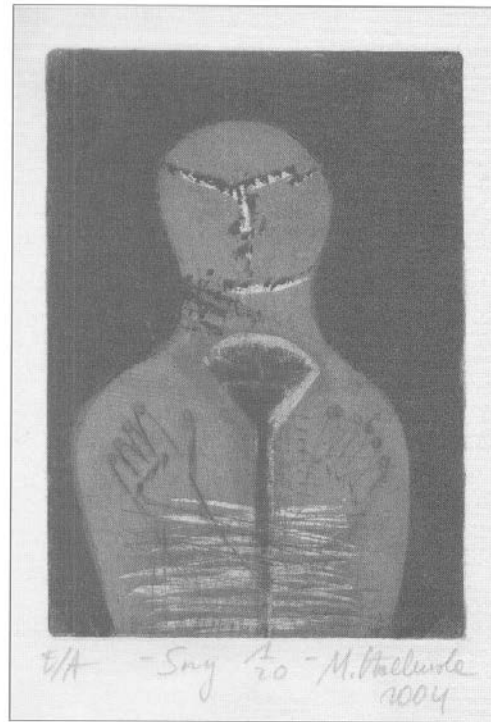
Resim : 58 Metalik Yolla Bakır Oyma Baskı (C2), Lembit LOHMUS, 71 x 70 mm.

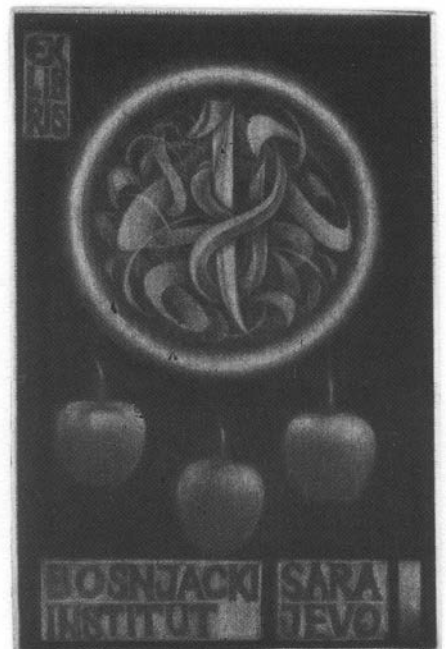
Resim : 59 Asitle Yedirme Baskı (C3) , O. DENISENKO , 115 x 85 mm.

Resim : 60 Mekanik Kuru Kazı (C4) , G. GREKAS , 67 x 98 mm.

Resim : 61 Asitle Yedirme (C5) , M. STACHURSKA , 130 x 90 mm.

1.0 meztintata M. Slezovic 2004
Bosnjacki institut

Resim : 62 Meztint (C7) , Mehmed SLEZOVIC , 14,9 x 9,7 cm.

Resim : 63 Oyma Plastik Çukur Baskı, R. BALON , 108 x 74 mm.

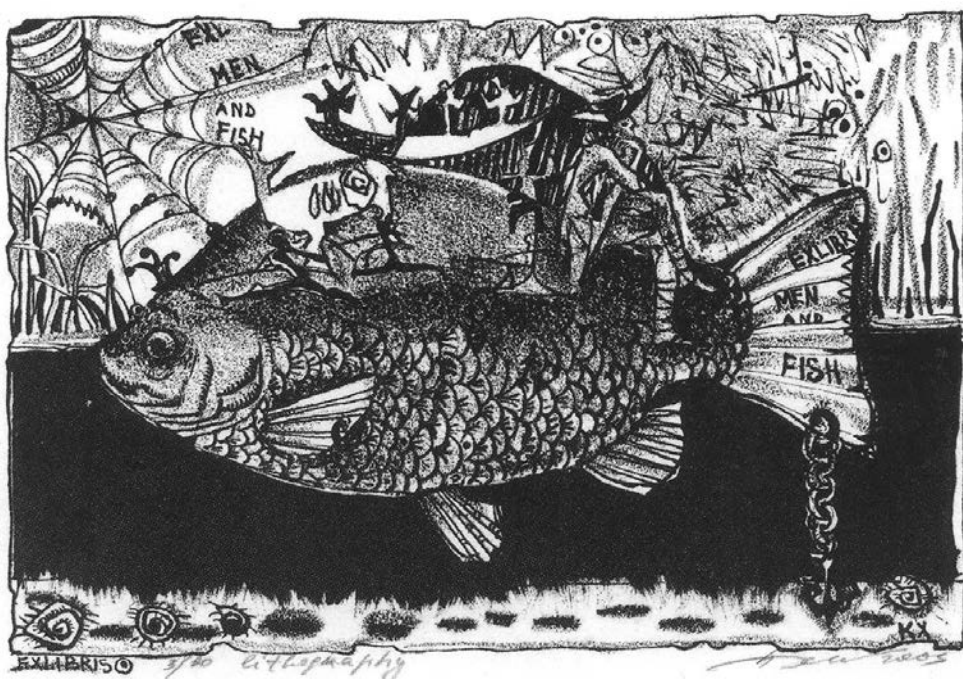
II.5.3. Düz Baskılar (L) : Yağ ve suyun bir düzlemde itişmesini düzenleme esasına dayanan bir özgün baskı tekniğidir. Kalıp gereci kalker taşından veya , yüzeyinde su tutacak şekilde grenlenen metal plakalardan seçilir. Bu teknik, çeşitli malzemeleden kalıp yapılsa da her haliyle düz baskıdır. Oyma Baskılar sınıfından sayılmaz . Kalıp malzemesi kalker taşından seçildiğinde (L1), görüntü kalker taşından kalıba transport kağıdı aracılığıyla transfer edildiğinde (L2) , taş yerine çinko levha kullanıldığında (L3) , yine taş malzeme yerine alüminyum plaka kullanıldığında (L4) az farklarla işlemler yapılsa da esasında işlenen (iz bırakan) kalıp yerleri yağla, boş alanlar suyla doyurularak özel baskı presi kullanılarak yapılan baskı tekniğidir. Endüstriyel iş yaşamında Ofset Baskının öncülüdür. Yağ içerikli boyanın merdaneyle işlenmiş ve nemlendirilmiş taş yüzeye işlenmiş ve nemlendirilmiş taş yüzeye verilen yağ içerikli boyanın verilmesinde yağ ve su itişmesiyle düz yüzeyde işlenen yerler boya alır, su ıslaklığı boyayı iter. Bu yolla boyanan kalıp yüzeyine serilen kağıda presle baskı alınır. Taş baskı ekslibrisler, az kullanıldığından özel ilgi görür.

Resim : 64 Litografi (L) , B. KRATKI , 105 x 80 mm.

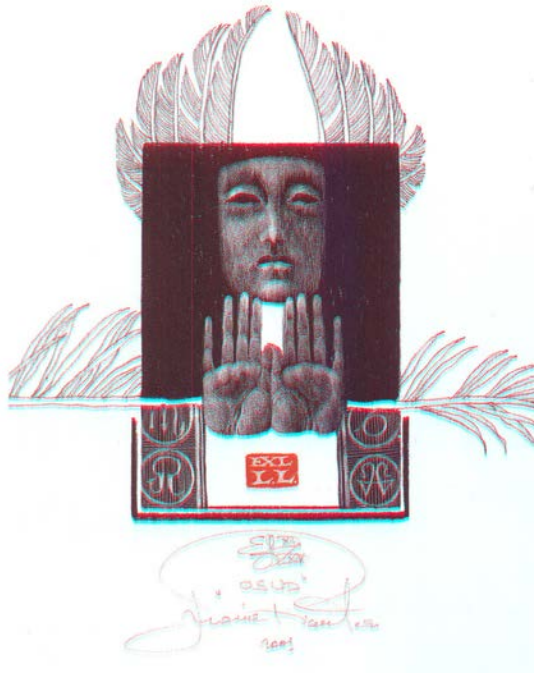
Resim : 65 Litografi (L) , T. BIRVE , 102 x 105 mm.

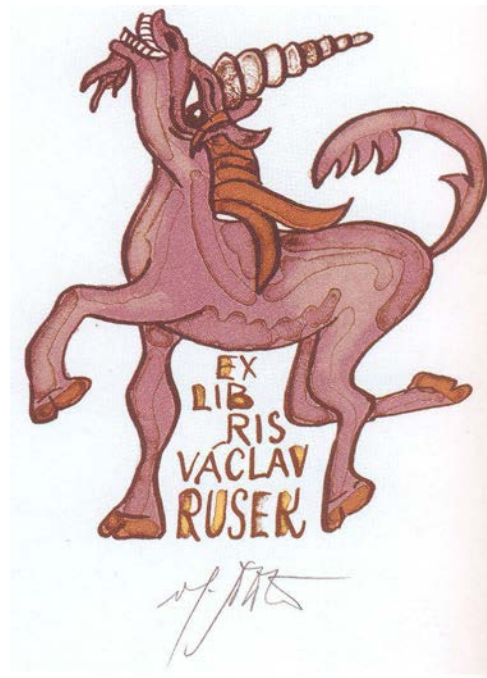
Resim : 66 Litografi (L) K. KHARANEKA, 100 x 132 mm.

Resim : 67 Litografi (L) , T. KOZMINA , 60 x 95 mm.

Resim : 68 Litografi (L) , M. RICHTER, 112 x 115 mm.

Resim : 69 Litografi (L) , V. SOBOTA , 97 x 82 mm.

Resim : 71 İpek Baskı (S1), A. KESTENS, 60 x 90 mm.

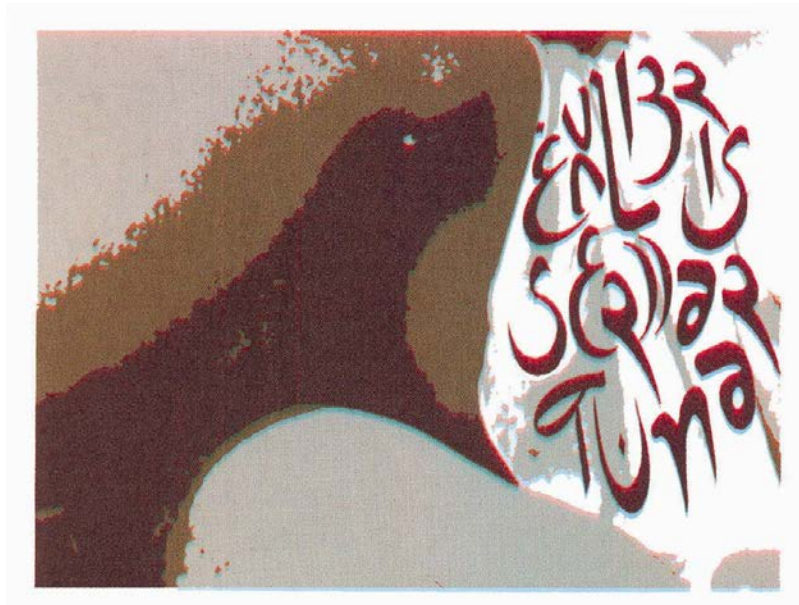

Resim : 72 İpek Baskı (S2) M. AYAN

Resim : 73 Balmumu Kağıtla Baskı (S3) E. ERGÜN, 50 x 53 mm.

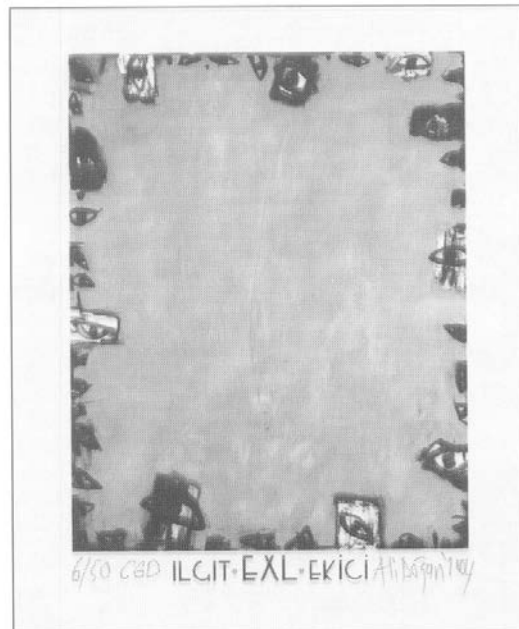
II.5.5. Elektronik Baskılar (CD), (CGD) : Bilgisayar kullanılarak yeni sistem programlarla ekslibris tasarımları yapılabilir. Bu yeni teknolojiyle yapılan ekslibrisler, ayrı bir grubu oluşturur.

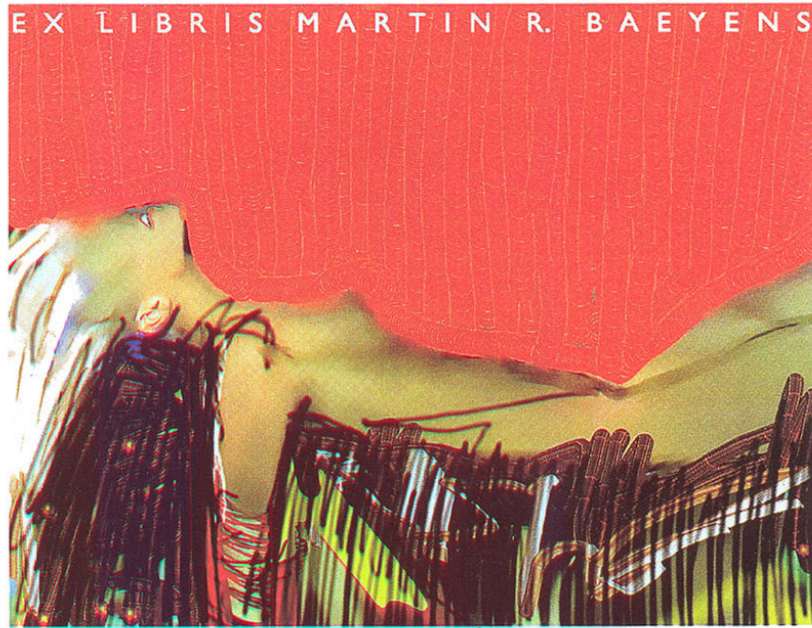
Resim : 74 Bilgisayarla Tasarlanmış Ekslibris (CGD) , H. PEKTAŞ , 65 x 85 mm.

Resim : 75 Bilgisayarla Tasarlanmıştır. (CGD), L. SHUOREN , 106 x 92 mm.

Resim : 76 Bilgisayarla Tasarlanmıştır. (CGD) A. DOĞAN , 86 x 106 mm.

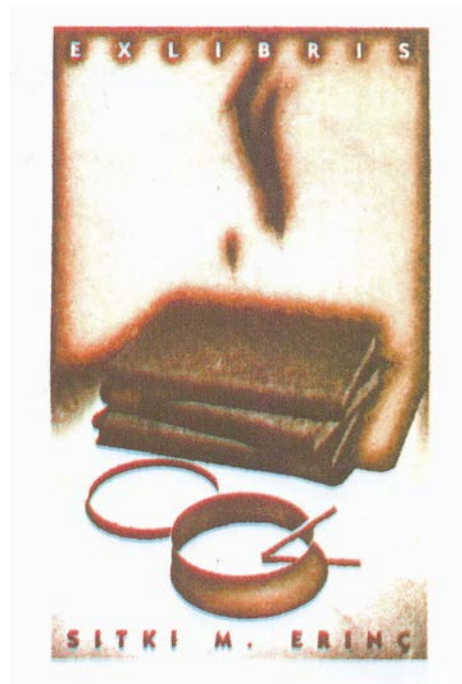

Resim : 77 Bilgisayarla Tasarlanmıştır. (CGD) ,O. PEDCA, 85x111 mm.

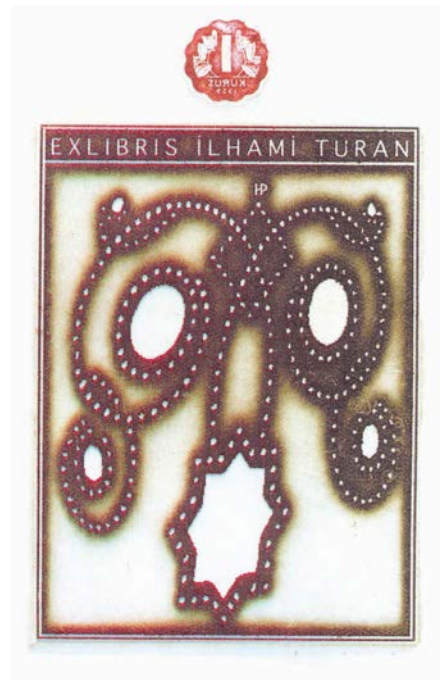
Fotografik Yöntemle Ekslibris (P) : Fotoğrafik işlemlerle resim ve yazının elde edilmesi yöntemiyle ekslibris yapmak mümkündür . Fotoğraf destekli ekslibrisler de yapılabilir.

Resim : 78 Fotografik Ekslibris (P) , P. MOEREMANS , 59 x 90 mm.

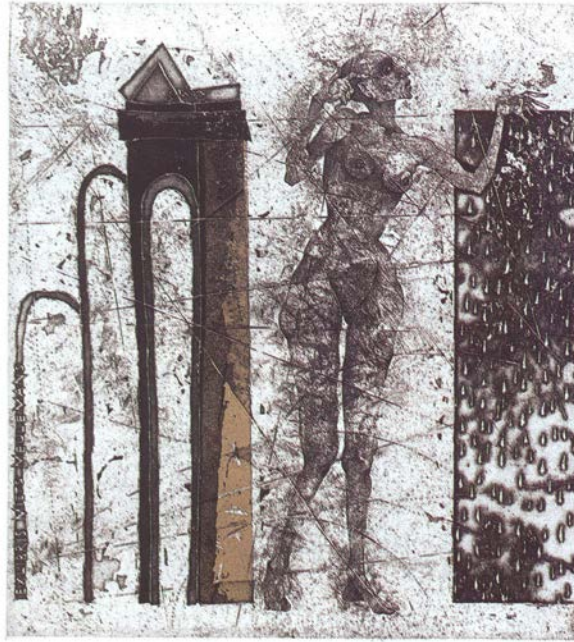

Resim : 79 Fotografik Ekslibris, (P) , G. OKUR , 66 x 40 mm.

Resim : 80 Fotografik Ekslibris (P) , H. PEKTAŞ, 125 x 75 mm.

II.5.6. Karışık Teknik Baskılar (MT) : Birden çok teknik bir arada kullanılarak ekslibrisler tasarlanabileceği gibi bir örneği çoğaltılarak kullanılabilir. Bu yöntemle yüksek kalitede ekslibris gerçekleştiren sanatçılar vardır.

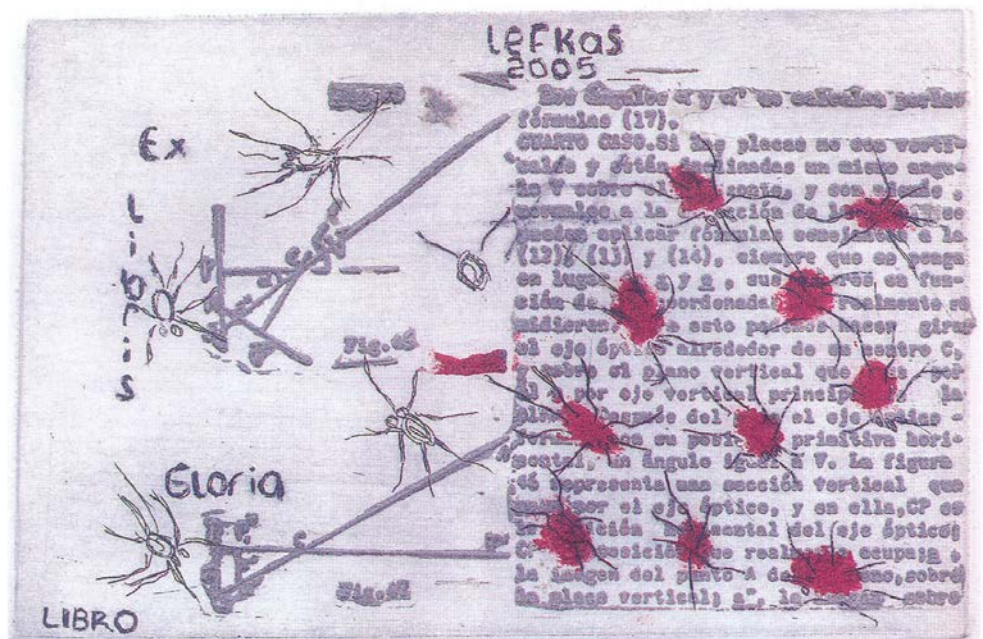
Resim : 81 Karışık Teknik (MT), V. ZUEV , 129 x 116 mm.

Resim : 82 Karışık Teknik (MT) A. KMIELAUSKAS , 101 x 135 mm.

Resim : 83 Karışık Teknik (MT) V. DAMYANOV , 110x110 mm.

Resim : 84 Karışık Teknik (MT), A. RAMIEZ, 90 x 135 mm.

Ekslibris Çoğaltma Teknikleri (P1, P6 , P7 , CRD ...) : Endüstriyel Baskı teknikleri olan Tipografi , Ofset, Fotolito, Tifdruk , bir kullanım biçimiyle Serigrafi teknikleri veya bilgisayar kullanılarak ekslibrisler çoğaltılabilir. Bir çoğaltma tekniği veya birden çok teknik bir arada kullanma yöntemiyle bu iş gerçekleştirilebilir. Ekslibrisler çoğaltılırken, takılacak kitabın büyüklüğü, rengi, kağıt türü gözetilerek çeşitli büyüklükte olmak üzere basılabilir. Ayrıca bu işlemde çeşitli renkte, tonda ve kalitede kağıtlar baskı taşıyıcı olarak seçilebilir.

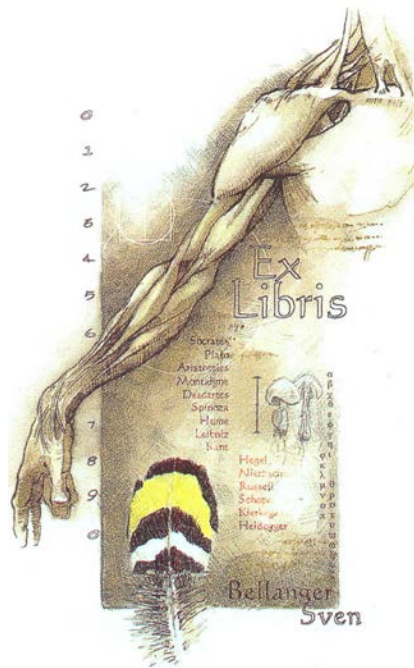
Resim : 85 Klişe Baskı (P1) O. KOKOSCHKA, 75 x 59 mm.

Resim : 86 Ofset Baskı (P7) , D. ZINOVJEV , 62 x 115 mm.

Resim : 87 Bilgisayarla Çoğaltma (CRD), E. TUNA , 100 x 83 mm.

Resim : 88 Bilgisayarla Çoğaltma (CRD) , Sven, BELLANGER, 65 x 105 mm.

Resim : 89 Fotolito ve Ofset Baskı (P6+P7), O. KUCHENBAUER , 44 x66 mm .

Resim : 90 Klişe Baskı (P1) T. ORAL

II.6. Ekslibris Baskı Simgeleri

FISAE'nin belirlediği baskı simgeleri :

Çukur Baskı / Intaglio Printing

Özgün / Original

- C** : Çukur Baskı / Intaglio Printing (blank) sembossing (Chalcographic)
- C 1** : Çelik Oyma / Steel engraving
- C 2** : Hakkak kalemiyle bakır oyma /Burin (graver or gouge) engraving.
- C 3** : Asitle yedirme /Etching
- C 4** : Kuru kazıma / Dry point
- C 5** : Akuatinta / Aquafint
- C 6** : Vernikli , şekerli , yumuşak yüzeyde yedirme /soft ground etching
- C 7** : Mezotint (mekanik doku yaratma) Mezzotint .
- C 8** : Plastik gravür / Engraving on linoleum, plastic & other materials.

Yeniden Çoğaltma / Reproductive

P 3 : Fotogravür baskı / Photoengraving (Heliogravure)

P 4 : Tifdruk baskı / Commercial Photogravure, Rotogravure

P 10 : Çelik oyma baskı / Etched steel printing (die –printing)

Yüksek Baskı / Relief Printing

Özgün / Original

X : Yüksek Baskı / Relief Printing (blank) , (x = xylographie)

X1 : Ağaç baskı / woodcut

X2 : Ağaç oyma baskı / wood engraving

X3 : Lilolyum baskı / Linocut

X4 : Metal oyma baskı / Relief – printed engraved, etched metal plates, no tably metal cut

X5 : Metalle çukur – yüksek baskı / Relief printed metal plates created for intaglio printing.

X6 : Plastik oyma yüksek baskı / Relief printed engraving of other materials (synthetic) .

X7 : Taş oyma yüksek baskı / (Chinese) stone stamp.

Yeniden Çoğaltma / Reproductive

T : Tipografi, yazı baskı / Typography, letterpress

T1 : Laynotayp baskı / Lynotype, indirect letterpress

T2 : Ağaç oyma yüksek baskı

T3 : Lastik damga baskısı / commercial rubber stamp

P1 : Klişe baskı / Line blok (cliché) with or without photography

P2 : Yarım ton klişe baskı / Half tone , for example photozincography.

Düz , Şablon ve Elektronik Baskı / Flatbed, stencil ve electronic printing

Özgün / Original

L1 : Taş Baskı (Litografi) / Autolithography

L2 : Transfer taş baskı / Autogravy (transfer lithography)

L3 : Ofset çinkosuyla baskı / Zincography

L4 : Alüminyum baskı / Algraphy (Aluminium)

P8 : Fotograf / Original photograph, hologram.

S : Şablon Baskı / Stencil “pochoir”

S1 : İpek Baskı / Original Serigraphy (silkscreen)

S2 : Boyama şablonla baskı / Mimcography (dye stencil) .

S3 : Balmumu kağıtla baskı / Katazome (oiled- paper stencil) .

S4 : Hurma suyu ile kapatma baskı / Kappa (Katazome made with persimmion juice)

CGD : Bilgisayarda özgün tasarım / Computer generated design

Yeniden Çoğaltma / Reproductive

P : Fotografik Çoğaltma / Photographic reproduction

P5 : Fototayp baskı / Collotype

P6 : Fotolitografi baskı / Photolithography, process transfer lithography.

P7 : Ofset baskı / Offset

P9 : Fotografik ipek baskı / Serigraphic reproduction (photosilk screen)

CRD : Bilgisayarda çoğaltma / Computer reproduced design

Y : Fotokopi / Photocopy and xerography

Diğer simgeler / Other symbols

V : Sınıflama dışı teknikler / Technique not listed (Frottage, Chinese Rubbing)

MT: Karışık teknik / Mixed technique

.../... : Kalıp sayısı (4/C3=4 kalıplı çukur baskı) / Number after the technical symbols = number of passes through the press

/ . mon. : Monotip baskı / Monotype

/col. : Elle renklendirme / Hand – coloured

Birkaç teknik bir aradan kullanılması halinde araya (+) koymak gerekir. ¹²

¹² 1. Uluslararası Exlibris Yarışması Sergisi: Hacettepe Üniversitesi, Ankara Exlibris Derneği. (2003) Ankara. s.143

II.7. Ekslibrislerde Konular

Bütün görsel sanatlarda olduğu gibi ekslibriste de konular geniş bir skala içinde görülür. Ekslibris çalışmaları farklı kimseler tarafından yapılsa da sahibini simgeler nitelikte olur. Yerli ve yabancı sanatçıların ekslibris çalışmalarını incelediğimizde meslekler, hanedan armaları, çalışma ortamları, ev içleri, silahlar, giysiler, müzik, müzik aletleri, kitaplar, kitaplıklar, baskı atölyeleri, mimari mühendislik, tıp, sanat, mitoloji, astroloji, spor, tiyatro, dans, nü, kadın, çocuk, portre, tipografi, kaligrafi, monogram, erotik, sözcük oyunları, botanik, zooloji, törenler, savaş, ölüm konularının sıkça seçildiği ve işlendiğini görülür.

Ekslibriste simgesel formların konu olarak uygulandığı gibi harflerden formların da oluşturulduğunu, tipografinin ekslibris alanında önemli bir yerinin olduğu söylenebilir .

II.8. Ekslibris Koleksiyonculuğu

Ekslibris koleksiyonculuğunu sanatçıların yaptığı gibi farklı alanlarla ilgilenen kimseler de yaparlar. Ekslibris koleksiyonerleri kendilerini en iyi ifade edebileceğini düşündükleri sanatçılara istedikleri konuyu, ölçüyü ve miktarı belirtip sipariş verirler. Sanatçı, ekslibrisin eskizini koleksiyonere gönderir, anlaşılan ücret karşılığında onaylanan çalışma gerçekleştirilir. Koleksiyonerler ellerindeki çalışmaları çeşitli ulusal ve uluslararası ekslibris toplantılarında diğer koleksiyonerlerle takas yaparak koleksiyonlarını çeşitlendirebilmekteler.

19. yy.'ın sonlarında yaygınlaşan ekslibris koleksiyonculuğu ilgi duyulan bir ya da birkaç konuda birden yapılabilir. Koleksiyonu yapılan ekslibrislerden müzik ve erotik konulu olanları en çok ilgi görenleridir.

Koleksiyonerler ekslibris siparişi verirken ya da takas yaparken sanatsal değeri yüksek, üretim sayısı belirtilen, mutlaka imzalı ve sanatçısı Dünyaca tanınanları tercih ederler. Avrupa ülkelerinde ekslibris çalışmalarının, tekniklerine, sanatçılarına ve üretim senelerine göre belirtilen fiyatları vardır. “Günümüzde koleksiyonları ya daha önceleri şekillenmiş büyük koleksiyonların açık arttırmayla satıldığı, fazla kopyaların koleksiyonerler arasında takas yapıldıkları bilinmektedir .”¹³

¹³ PEKTAŞ, Hasip .(2003) .*Exlibris*, Ankara: AED Yayınları .s. 27

“Ekslibris koleksiyonerleri ekslibrisleri çeşitli yöntemlerle saklamaktadır. Fakat en yaygın saklama yöntemi, standart kartlara yapıştırılarak olandır. A4 ya da 21x27 cm ölçülerindeki ekslibrise göre biraz kalınca kâğıtlara en fazla üç tarafından ekslibrisler yapıştırılır. Saklama kartlarının başlık kısımlarında mutlaka sanatçının adı, doğum – ölüm yılı, ülkesi, üyesi olduğu dernek, ekslibrisin baskı tekniği, yapım yılı, toplam sayısı, sahibinin adı yer alabilir.”¹⁴ Biriktirilen kartlar daha sonradan bir cilt oluşturulup incelenmesi daha rahat hale getirilebilir. Albüm içinde ekslibris kartları arasında kopya kağıdı gibi ayıraçların bulunması eserlerin korunmasında kolaylık sağlar. Ekslibrislerin korunma şekilleri arasında zarflama ve kutulama yöntemleri de vardır.

Dünyaca bilinen belli başlı ekslibris koleksiyonerleri başta geçtiğimiz yıllarda ülkemizde İsviçre Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı olarak görev yapan ve pek çok sanatsal aktiviteyi destekleyen Benoit JUNOD, Luc Van den BRIELE, Dr. Gernot BLUM, W. J. C. Van EYCK, Mario de FILIPPIS, William E. BUTLER, Brian North LEE, Remo PALMIRANI, Lars C. STOLT, James P. KEENAN, Eva-Maria WIMMER, Keresi FERENO, Martin R. BAEYENS’tir.

Ülkemizde henüz yeni tanınmaya başlayan ekslibris koleksiyonculuğu açısından da tanınmaya başlamıştır. Günümüzde Türkiye’de ekslibris koleksiyonculuğu ve takasları çoğunlukla sanatçılar arasında yapılırsa da gün geçtikçe farklı meslek gruplarından ilgi duyanlara az da olsa rastlanmaktadır.

II.9. Türkiye’de ve Dünyada Ekslibris Etkinlikleri

Batı kökenli bir sanat dalı olan ekslibrislerde kullanılan teknikler içinden geleneksel özgün baskı teknikleriyle üretilenleri önemli koleksiyonerlerin tercihi olup bu ülkelerde ekslibrisleri tasarlayan, uygulayan sanatçılar ve koleksiyonerleri biraraya getiren dernekler bulunmaktadır. Ekslibris dernekleri periyodik olarak bültenler çıkarıp ekslibrisle ilgili kişilerin iletişimini sağlamaktadır. Bugün ekslibris derneklerinin web sitelerinin bültenlerinde kimi zaman sanatçıların eserleri, koleksiyonerlerin ekslibrisleri sergilenip, ekslibris derneklerinin, müzelerinin ve üniversitelerin bu alanda ilgili etkinliklerinin duyurusunu yapmaktadır. Yayımlanan ekslibris bültenlerine örnek olarak, Amerika’da koleksiyoncular ve ekslibris tasarımcıları için dört ayda bir

¹⁴ a.g.e. s.25

yayımlanan “Bookplates in the News” bülteni, Belçika’da “Graphia” yayını ve Ocak 1999’dan bugüne kadar düzenli olarak Ankara Ekslibris Derneği’nin yayımladığı bültenlerin yanı sıra derneğin web sitesinden de gündem takip edilebilmektedir. FISAE’nin web sitesi aracılığıyla ekslibrisle ilgili pekçok yayına, sanatçı ve koleksiyoner adreslerine ulaşılabilir.

“Uluslararası bir ekslibris derneği olan “Fédération Internationale des Sociétés d’Amateurs d’ Ex Libris” (FISAE), her iki yılda bir Uluslararası Ekslibris Kongresi organize etmektedir. Ekslibris derneklerinden üyelerin ve koleksiyoncuların biraraya geldikleri bu kongreler her seferinde farklı ülkelerde yapılmakta, bu sanat kolunun yaygınlaşması ve gelişmesi için çaba gösterilmektedir. 32 ülkeden değişik dernekler bu kongrenin doğal üyesidir. (ki sadece İngiltere’deki dernek, 850 koleksiyoncu üyeye sahiptir). Amerika Ekslibris Koleksiyoncuları Derneği’nin 200 üyesinin yarısı ekslibris tasarımcısıdır. Bu üyelerin bir kısmı kütüphane ve müzelerdir (ki bunlar ekslibris toplamayı adeta görev edinmişlerdir.) Kalanı ise kişisel ekslibris koleksiyonu yapanlarla değiş tokuş yapanlardır.”¹⁵

1997 yılında Ankara Ekslibris Derneği’nin ve 1998 yılında İstanbul Ekslibris Akademisi Derneği’nin kurulmasıyla ülkemizde ekslibris yaygınlaşma yoluna girmiş. Dünya ülkeleri ülkeler ekslibris aracılığıyla Türkiye’nin sanatsal ve kültürel dokusunu bir ölçüde görmüş oldular.

Başta Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ’ın çabalarıyla kurulan Ankara Ekslibris Derneği’nin amaçları, derneğin Ocak 1999 yılında çıkardığı ilk bültenlerinde şu şekilde belirtiliyor:

“19 Ağustos 1997 günü 10 ekslibris sevdalısı yan yana gelerek Ankara Ekslibris Derneği’ni kurdu. Ekslibris sanatçılarını, tasarımcılarını, koleksiyoncularını ve kullanıcılarını biraraya getirmek, ekslibris ile ilgilenenler arasında iyi bir iletişim kurmak, yakınlaşmayı ve dayanışmayı sağlamak, ekslibrisin bir sanat dalı, bir grafik disiplin olarak gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlamak, kitaba, özgün baskı resime ve grafik tasarıma yönelik ilgi uyandırmak, ekslibris yoluyla ülkemizi, kültür ve sanatımızı yurt dışında tanıtmaya çalışmak ve ekslibris alanındaki mirasımızı korumak amacıyla kuruldu.”¹⁶

¹⁵ PEKTAŞ, Hasip .(2003) .*Exlibris*, Ankara: AED Yayınları .s. 29

¹⁶ Ankara Ekslibris Derneği. *Ekslibris Bülteni*. Sayı:1. 11 Ocak 1999

Ankara Ekslibris Derneği ve Hacettepe Üniversitesi'nin koordinatörlüğünde 2003 yılında 1. Uluslararası Ekslibris Yarışması düzenlenmiş, birçok ülkeden sanatçının katılımıyla yarışma gerçekleşmiş, sergilenmeye değer görülen eserler ülkemizde pekçok ilde sergilenmiştir. 2006 yılında Ankara Ekslibris Derneği'nin 2. Uluslararası Ekslibris Yarışması düzenlenmiş, bu aktivitelerle ülkemizde ilk defa açılacak olan ekslibris müzesinin adımları atılmış oldu. Ankara Ekslibris Derneği uluslararası Ekslibris yarışmasının yanısıra uluslararası ekslibris sergileri ve workshoplar da düzenlenmiştir.

Dünya'da birçok ülkede uluslararası ekslibris sergileri, yarışmaları, bienalleri ve trienalleri düzenlenmektedir. Uluslararası etkinliklere örnek: İtalya'daki ekslibris bienalleri, Barcelona'da düzenlenen "Ekslibris" in the 21 th. Century" yarışması, 2001 yılında Arjantin "Gral. José de San Martin – 150" Uluslararası Ekslibris Yarışması, 2002 yılında Yugoslavya'da yapılan "Köprü" konulu I. Balkan Ekslibris Trienali, 2005-20. Malbork Modern Ekslibris Bienali, 2005-1, Poznan Adam Mickiewicz Ekslibris Bienali, 2005-1 Lefkas Uluslararası Ekslibris Trienali, 2006- İstanbul Grafik Sanatlar Müzesi Ekslibris Sergisi verilebilir. Bu etkinliklerde Türkiye'den de pek çok sanatçı özgün yapıtlarıyla katılmış, başarı kazanmışlardır. Ekslibris yarışmalarının çoğunda sanatsal özelliği bulunan özgün çalışmalar, etkinliği düzenleyen ülkede müzelerde kalıcı yerlerini almışlardır.

III. BÖLÜM

YÜKSEK ÖĞRETİM GRAFİK SANATI

EĞİTİMİNDE EKSLİBRİS

III.1. Ekslibris Konusunu İşlemenin Önemi

Yüksek Öğretim düzeyindeki sanat eğitimi, daha çok gençlerin isteyip seçerek içinde yer aldığı eğitim öğretim sürecidir. Buna yarışmalı bilgi ve yetenek sınavlarıyla alındıkları eklenirse, öğrencilerin işe elverişliliği, isteme ve yaratmayla güdülendikleri ileri sürülebilir. Bu eğitim öğretim sürecinin de “çok yönlü kültürel, iletişimsel, bilgilendirici, aydınlatıcı ve davranış geliştirici ” ¹⁷ olması beklenir. Bunun yanında kendiliğinden duygusal dışa vurmaya ve rahatlamaya, estetik eğitimi sağlamış olur. “Sanatın bu “değeri kendinde” işlevleri ve yalnız sanata özgü nitelikleridir ki kişinin bir farklı boyutta ussal gelişimini sağlar” ¹⁸ , onu teknik bilgilerle donatır, becerisini arttırarak yaratıcı gücünden somut sonuçlar doğurur. Yüksek Öğretim düzeyinde sanat eğitiminin her ülke insanı için bilinen bu öneminin yanında kültürel yaşam ortamına şekil verecek sanatçı adayları bireylerin yetişmesine olanak hazırlar.

Bu düzey sanat eğitimi sürecinin programları içinde Ekslibris’in konu edilerek işlenmesi, çok yönlü yarar sağlayıcıdır. Kitap gibi önemli bir eğitim öğretim aracını gündeme getirici olması, onu sevdirmesi, ona saygınlık kazandırarak değerini arttırması, birbirine karışma, kaybolma gibi durumlarda bulunmasında, geri verilmesinde uyarıcı ve yol gösterici, her şeyden önce de başlı başına sanat nesnesi özelliklerine sahip olması gibi nedenlerden dolayı yararlıdır. Ekslibris, sanat eğitiminde konu olabilen başka çalışmalar gibi resimsel ve tipografik alanlarda yaratıcı gücü harekete geçirici ve geliştirici, iki alanın sorunlarını bir arada çözdürücü, teknik beceri kazandırmada elverişli, öğrencileri çok yönlü düşünmeye, araştırmaya, buluşçuluğa yönlendirici ve sonuçta işlevsel bir kullanım nesnesini elde edici konu olarak Yüksek Öğretim Grafik Sanatı Eğitimi programında yerini almalıdır.

¹⁷ KIRIŞOĞLU, Olcay Tekin. (2002). *Sanatta Eğitim*. Pegem A Yayıncılık. s.7

¹⁸ a.g.e. s.7

III. 2 . Ekslibrisin Grafik Dalı Ders Programlarındaki Konu Olarak Yeri

Ekslibris, Yüksek Öğretim Grafik Sanatı Eğitimi dalında Temel Sanat Eğitimi dersleri sonrasındaki yarıyılların birinde, mutlaka Özgün Baskı Teknikleri hakkında bilgilerin verilip yeteri ölçüde uygulamaları tanıtıldıktan ve Grafik tasarımında en çok kullanılan bilgisayar programları ve olanakları gösterildikten sonra Ekslibris konusunun işlenmesi teknik bir gerekliliktir. Bu nedenle Grafik Dalı Eğitim öğretim planının dördüncü yarıyılından sonra seçilen bir zaman diliminde işlenmelidir. Konuya ayrılacak zaman sonuç almaya elverişli yeterlikte olmalı, özel ilgi duyan öğrencilere ek zaman verilip desteklenmelidir.

III. 3. Ekslibris Konusunu İşlemede Bir Çalışma Modeli

Bu konu işlenirken izlenen yol, yıllık ders planının belirlenen zaman diliminde işlenmek üzere programlı bir biçimde olmak üzere işin karakteristiğine uyularak saptamaları yapılmalıdır. “Çalışma alanları, her alanın içinde öğrenciye kazandırılacak kavram ve değerler, ders bitiminde öğrencide gerçekleşmesi istenen davranış değişikliği, öğrenciyi çalışmaya istekle yönlendirecek güdüleme konuları, eğitim öğretimi kolaylaştırıcı ders araç gereci ve değerlendirmedir.”¹⁹

III.3.1.Konu Alanı Saptama

Konunun anlaşılması için tanımı yapılır, genel çerçevesi verilerek bilinmesi öngörülen içeriğin anlaşılması sağlanır. Konunun kültürel, estetik, uygulamalı ve eleştirel alanlarının kaynaştırılıp işlenirken kullanılacak zaman çizgisi üstünde yer ve sınırlarını belirlemelidir.

¹⁹KIRIŞOĞLU,Olcay Tekin. (2002). *Sanatta Eğitim*. Pegem A Yayıncılık. s.155

III.3.2.Kavram ve Değerler

Dersin konusu işlenirken, öğrenciye kazandırılacak kavram ve değerler sayılıp sıralanır. Öğrenci bunları açıklıkla öğrenmiş olur. Teorik türden olanlar kavramların çevresinde konu bütünlüğü ortaya çıkmış olur. Uygulamalar yapılırken kavram olarak tanımlanmış çizgi, doku, renk, form, uzam gibi öğeler birer değer olarak ele alınır. Çeşitli tekniklerle konu işlenirken bu değerler gereçte uygulanıp ortaya çıkarılarak sanatsal ürün olan ekslibris ortaya çıkarılır. “Uygulamada istenen; öğrencinin bu değerleri sözel ya da kavramsal olarak değil de, sanatsal boyutta niteliksel olarak uygulayarak öğrenmesidir.”²⁰

III.3.3.Çalışma Tekniği

Ekslibris ve ekslibrisin işlenişinde öğrenciye anlatılıp kavratılacak kavram ve değerler hangi baskı tekniği ya da çoğaltma tekniği kullanılacaksa onun aracılığıyla verilmesidir. Burada önemli olan hangi kavram ve değer hangi gereç kullanılarak hangi teknikle ya da tekniklerle gerçekleştirileceğidir. Bunun da hangi ilkeler ışığında yapılması gerektiği sezdirilmelidir.

III.3.4.Öğrencinin GÜdülenmesi

İşlemlerin sıralanmış düzeninde öğrenci belirlenmiş kavramları öğrenmeye, değerleri elde etmeye, uygulama içinde ve sonunda beceri ve davranışları kazanmaya yönlendirilir. Bunu sağlamak için bireysel ve grup etkinliğiyle çeşitli zamanlarda güdüleyerek yöneltir. Öğrenci seçilen tekniğin uygulamaları sonunda ürün ortaya çıkarır ve deneyim kazanır. Yani öğrenci çalışmaya isteklendirilir, yaratıcı davranışa yöneltir. Bunun için en uygun ve etkileyici dış uyaranlar kullanılır. Bu uyaranlar, başarılı özgün işler, kitaplar, kataloglar, eğitici öğretici saydamlar ve filmler olabilir. Gezi, gözlem ve demonstrasyonlar da bunlara eklenebilir.

Güdüleme, işe girişme olarak isteklendirmekten başka konunun çeşitli boyutları üstünde düşünmeye, çözüm arayışlarında bulunmaya sevk etmek olarak da gerçekleştirilmelidir.

Ekslibris tasarımında tema da güdüleme malzemesi olarak kullanılabilir. Öğrencinin heyecan duyacağı bir konu bütün grup için belirlenebileceği gibi bireysel olarak da konu belirlenip öğrenci serbest bırakılabilir. Ayrıca ekslibrisin elde edileceği

²⁰ KIRIŞOĞLU, Olcay Tekin. (2002). *Sanatta Eğitim*. Pegem A Yayıncılık. s.156

teknik veya tekniklerin seçimi bakımından öğrenci serbest bırakılarak teknik de bir uyaran (uyarıcı), sevkedici olarak kullanılabilir. Burada öğrenciyi çalışmaya isteklendirici faktör olarak teknik seçilmiş olur. Seçilecek gereç de (ağaç, metal, plastik vb.) bu anlamda güdüleyici olabilir. Daha başka uyaran ve işe bağlayıcı (güdüleyici) faktör kullanılabilir. Baskı presleri, makas, kurutma rafları, güncel ve yeni bilgisayar programları, en uygun bilgisayarlar gibi ders araçlarının bulundurulması öğrencinin işine bağlılığını sağlayıcı, çalışma ritmini hızlandırıcı önlemler alınır. Uygulama süreci gözetim altında tutulup çalışmalar yürütülürken, amaçtan sapma, tıkanıp duraklama teknik yetersizlik ve yanlışlık görüldüğünde anında uyarı ve yöneltmeyle yeniden güdüleme yapılabilir.

III.3.5.Değerlendirme

Ekslibris çalışmasının sonunda değerlendirme mutlaka yer almaz. Değerlendirmede öğrencinin başarısı konu edilmekle beraber uygulanan çalışma modelinin beklenen sonuçları verip vermediği de gözden geçirilmelidir. Bu süreçte lider çalıştırıcı öğretici – eğitici de kendisini değerlendirme konusu yapabilmelidir. Bu birbirinden farklı kategorik değerlendirmeler sonucunda dersi işleme modeli üzerinde yapılacak değişikliklerle ekleme ve çıkarmalar yapılarak denenen model yeniden uygulamaya hazır hale getirilir.

Değerlendirme sonucu ortaya çıkacak çalışma modeli bir konu işleme planı olarak şekillenmelidir. İyi bir planda özü oluşturacak olan, “neyin, niçin ve nasıl öğretilceği” olmalıdır.

IV. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Ekslibris, kitapların iç kapaklarına yapıştırılan, kitap sahibinin bilgisini veren, resim ve yazıdan oluşan ya da yalnız yazı elemanlarının etkileyici biçimde kullanılarak şekillendirilen özgün, sevimli bir sanat ürünüdür. Kitabın sahibini simgeler. İyi bir ekslibrisin öncelikle sanat ürünü düzeyine yükseltilmesi gereklidir.

Bir ekslibriste “exlibris” sözcüğü kitap sahibinin adı yanında yer almalı ya da kitap sahipliğini gösteren bir söz takımı bir şekilde yer almalıdır. Ayrıca her ekslibris sanatçısı tarafından imzalanıp uygulanan teknik bilgisi ve üretim sıra düzenindeki yeri işaretlenmelidir. Gerçekleştirme tarihi bilgisi de bunlara eklenebilir. Bu işaretlemelerin uluslar arası standartlara göre verilmesi doğru anlaşılmayı sağlar.

Ekslibris tasarlama ve çoğaltmada geleneksel Özgün Baskı tekniklerinden bir veya birden çok teknik seçilebileceği gibi yeni teknoloji ürün elektronik teknikler de kullanılabilir. Bu iki kategori teknikler karışık biçimde de uygulanabilir.

Grafik sanatlar içinde yeri belirlenen Ekslibrisler yalnız kitap etiketi olarak kullanılmayıp her biri tek başına bir sanat ürünü olduğundan çerçevelenip asılabilir. Albüm oluşturularak koleksiyonculuğu da yapılan ekslibrislerin çeşitli ülkelerde zamanla müzeleri de oluşturulmuştur.

Günümüzde birçok sanatçı ekslibris tasarlamakta ve çoğaltmaktadır. Artık bireysel, ulusal ve uluslararası ölçülerde ekslibris tasarlama çalışmaları ve yarışmaları, sergilemeleri düzenlenmektedir. Bu alan sanatçıları arasında iletişimi ve birlikte hareketi sağlayan, etkinlikler düzenleyen, duyuran, tasarımcıları ve kullanıcıları

,biriktiricileri bir araya getirip tanıştıran dernekler ve FISAE (Uluslar arası Ekslibris Dernekleri Federasyonu) kurulmuştur. Bu kurumlar önemli işlevler yerine getirirken çok sayıda üyesini temsil etmektedir.

Avrupa kültür ve sanat yaşamında yüzlerce yıldan beri görülen bu sanat eseri kategorisi ,ülkemizde yaklaşık çeyrek yüzyıldan bu yana işlenmektedir.Toplumumuzun geçmiş yaşamında ekslibris işlevini ekslibris olmayan damga, mühür ve yazı istifleri görmüştür. Bu kategori ürünü, sanat eğitiminde sorun olarak ele alınmayı gerekli görüp işledim. Yüksek Öğretim düzeyinde Grafik Sanatı Eğitimi dersleri içinde Ekslibris konusunun işlenişi için bir çalışma modelini tezimin ilgili bölümünde açıklıyorum.

ÖNERİLER

1. Toplumun eğitim öğretiminde kesintisiz gelişmesinde son derece önemli ve gerekli olan kitabın, kitaplıkların ilgi görmesi, kitabın değerini arttırması ve kitap mülkiyetini belirlemesi için ekslibris yararlı ve gerekli görülmelidir.

2. Bir işlevi olan ekslibrisin tasarımı ve kullanımı sanat yaşamını genişletecektir. Ekslibris, yeni ve kategorik bir sanatsal türü oluşturacağı için gerekmesi vurgulanmalıdır.

3. Ekslibris konusu öncelikle Grafik Sanatı kapsamında görülmeli, Grafik Eğitimi programlarında yer almalıdır. Ayrıca ekslibris tasarımı bir sanatsal etkinlik olarak her insanın estetik eğitimi içinde yer bulabilir.

4. Grafik Eğitimi veya isteğe bağlı sanat etkinliği içinde Ekslibris konusuna yer verilmeyle kitap, kitap sevgisi, kitabı sahiplenme, okuma, öğrenme, eğitim, her insanın bir kimliği ve kendisine özgülüğü gibi çok başlıklar altında düşündürücü konu yoğunluklu eğitim ortamı sağlayıcıdır ve her düzey eğitim düzeninde yararlı görülmelidir. En etkili eğitim süreci olan Yüksek Öğretim düzeyi Sanat Eğitimi programlarında yer verilmelidir.

5. Ekslibrisi kitaba yapıştırarak kullanımını özendirmek gibi ekslibris koleksiyonculuğunu ve müzeciliğini teşvik etmelidir. Her insanın yaşam ortamına böyle bir sanat nesnesinin katılması, yaşamı zenginleştirecektir.

6. Konferanslar vererek, gösteriler ve sergilemelerle yarışmalar programlayıp uygulayarak öncelikle gençleri sonra toplumu bu konuda aydınlatıp harekete geçirmelidir. Bu konuda etkinlik düzenleyenlere güç vermeli, katılımı teşvik etmelidir.

7. Ekslibrisin yalnız başına bir sanat ürünü olarak da asılıp kullanılabileceği öğretilmeli ve bu yönde davranış geliştirmelidir.

KAYNAKLAR

1. Ankara Exlibris Derneği Bülteni. (Ocak 1999). Yayın No:1 .
2. ASLIER, Mustafa & ETİ, Erol & IŞINGÖR, Mümtaz. (1986). *Resim –I Temel Sanat Eğitimi Resim Teknikleri*. Devlet Kitapları.
3. BARZUN, Jacques & GRAFF, F. Henry. *Modern Araştırmacı*. (Çev. : Fatoş DİLBER) . Ankara: Tübitak.
4. BEKTAŞ, Dilek. (1992). *Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi*. Yapı Kredi Yayınları.
5. BİGALI, Şeref. (1999) . *Resim Sanatı*. : İş Bankası Yayınları.
6. ERBAY, Mutlu. (2000). *Plastik Sanatlar Eğitiminin Gelişimi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
7. GÜNEŞ, Yunus . (Yaz – 2006) . Günümüzde Ekslibris. *Sanat Dünyamız*. No:99. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
8. HESAPÇIOĞLU, Muhsin. (1998) . *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
9. 1st International Bienale Exhibition of Ex-libris and Small Graphic Forms Gniezno. 2005.
10. International Biennial Exhibition of Modern Exlibris. Malbork. 2005.
11. 1st International Ex-Libris Triennale of Lefkas . 2005.
12. İstanbul Grafik Sanatlar Müzesi (IMOGA) Ekslibris Sergisi, 2006.
13. KARASAR, Niyazi .(2004) . *Araştırmalarda Rapor Hazırlama* .: Nobel Yayınları.
14. KARASAR, Niyazi. (2005) . *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. : Nobel Yayınları.
15. KIRIŞOĞLU, Olcay Tekin .(2002) . *Sanatta Eğitim* . Pegem A. Yayıncılık.
16. OKUR, Gökhan. (1998) . *Exlibris ve İletişim*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Sanat Eseri Raporu.
17. PEKTAŞ, Hasip. (1999) . Emlakbank Sanat Galerisi Kataloğu.
18. PEKTAŞ, Hasip. (2003) . *Exlibris*. Ankara: AED Yayınları .
19. ŞANLIER, Zeynep . (26 Şubat 2003) . *Exlibrisin Merkezi Ankara*. Radikal Gazetesi.
20. 1. Uluslararası Exlibris Yarışması Sergisi Kataloğu. 2003. Ankara .

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Ankara Exlibris Derneği. Erişim: Ağustos, 15, 2006 : <http://www.aed.org.tr/>

American Society of Bookplate Collectors & Designers.

Erişim: Mart, 5, 2006 : <http://www.bookplate.org>

BAEYENS , Prof. Martin R.. What are CGD Ex-libris ?.

Fédération Internationale des Sociétés d'Amateurs d'Ex-libris.

Erişim: Temmuz, 4, 2006 : <http://www.fisae.org/whatarecgd.html>

GÜNEŞ, Yunus. (2003). Ekslibrislerim. *Ders Belgeliği.*

Erişim : Temmuz, 3, 2006 : <http://mimoza.marmara.edu.tr/~avni/yunus/index.html>

JUNOD, Benoît. Ex-Libris or The Mark of Possession of Books.

The World of Ex-Libris. Erişim: Mart, 2, 2006 :

<http://www.geocities.com/Athens/Olympus/4369//Bookplate/societies.htm>

JUNOD, Benoit. What are Ex-Libris? .

Fédération Internationale des Sociétés d'Amateurs d'Ex-libris.

Erişim: Temmuz, 4, 2006 : <http://www.fisae.org/whatareex.html>

PEKTAŞ, Hasip. (2006). Ekslibris: Bir Kitabın Kartviziti. *Photoshop Magazin.*

Erişim: Temmuz, 3, 2006:

http://www.photoshopmagazin.com/general/content_details.asp?contID=910&contentPageID=392&period=&p=2

PEKTAŞ, Hasip. (2001). Erotik Ekslibris. *Members Tripod.*

Erişim: Nisan, 4, 2006 : <http://members.tripod.com/~Bookplates/eroti.html>

PEKTAŞ, Hasip. (1987). Yaratıcı Kişi Olarak Sanatçı. *Members Tripod.*

Erişim: Nisan, 4, 2006 : <http://members.tripod.com/~Bookplates/yar.sntci.html>

EKLER HAKKINDA

Ekslibrisle ilgili en yeni ve gerekli bilgileri toplamak, eğitimi konusunda eğilim tespiti yapmak için ilgili uzman kimselere Soru Cevap Yöntemi uyguladım. Hazırladığım dokuz soruyu her birine aynı sıra düzeninde yönelttim, yanıtlarını ekler bölümünde sunuyorum. Bu küçük araştırmamda bilgi ile önerilerine başvurduğum kimseler akademik kimlikli olup Grafik Sanatında başarıları bilinen ve konumla yakından ilgili isimlerdir. Bunları seçmemin özel bir önemi vardır.

Prof. Dr. Süleyman Saim TEKCAN, Marmara Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi' nde Grafik alanı Öğretim Üyeliği ve Dekanlık görevlerinde bulunmuş, uluslar arası başarılarıyla bilinen bir sanatçı ve eğitimcidir. Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ halen Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi' nde Grafik alanı Öğretim Üyesi ve Dekanlık görevini yürütmektedir. Ankara Ekslibris Derneği Başkanıdır. Uluslar arası çok ödüllü ekslibris sanatçısı olup çeşitli ülkelerde zaman zaman uluslar arası ekslibris yarışmalarında jüri üyeliği yapmaktadır. Öğretim Üyesi Gürbüz Doğan EKŞİOĞLU, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ve Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Öğretim Üyeliği yapmaktadır. Ayrıca önemli ödüller almış bir Grafik Sanatçısıdır. Şükrü ERTÜRK, Gazi Eğitim Enstitüsü' nde Öğretmenlik yaparken sınav kazanarak Devlet Banknot Matbaası'nda Grafiker, Gravör olarak çalışıp çok incelikli bir sanat dalı olan Para Tasarımcılığı yapmıştır. Alanıyla ilgili özel eğitim gördükten sonra para ve benzer grafik tasarımlar ile başarılı ekslibrisler yapmıştır. Yunus GÜNEŞ de Marmara Üniversitesi'nde Öğretim Üyeliğinden emekli olup halen Grafik alanı Özgün Baskı dalında serbest çalışmalar yapmakta ve başarılı ekslibrisleriyle bilinmektedir.

Bu Öğretim Üyesi – Sanatçı kimlikli kimselerin konumla ilgili olarak yönelttiğim sorularıma verdikleri cevaplar, bilgilendirici ve yol gösterici olduğu için tezimin sonunda yer veriyor aynen sunuyorum. Sunduğum bu eklerin yeni bilgiler oluşturduğu, tezimin kapsamını desteklediği kanısındayım.

Belirlediğim sorulara karşılık verilen cevaplardan şu sonuçlar çıkarılabilir:

1 . Ekslibris ve Ekslibris Tasarımı, Grafik Sanatlar ve Eğitimi içinde yer alır. Yüksek Öğretimde Grafik Sanatı Eğitimi çalışmaları yapılırken Ekslibris konusuna yer

verilmesi uygundur. Temel Plastik Sanatlar Eğitimi alındıktan, Yazı ve Tipografya uygulamaları ve bilgisayar Kullanımı konularında bilgilendikten ve bir ölçüde deneyim kazandıktan sonra ekslibris çalışmaları yapmak başarı için kolaylık sağlar. Özgün Baskı tekniklerini ve Bilgisayar Grafik Tasarımlarını tanıyıp öğrenmiş Grafiker Ressamlar daha yüksek başarı elde edebilirler.

2 . Toplumumuzun yaşanmış hayatında ve günümüzde kitap mülkiyetini gösteren belirteçler vardır. Ancak bunlar Ekslibris gibi ayrı, tek başına da kullanılabilen sanatsal nesneler olmayıp kitap cilt yüzeylerinde, baş veya son sayfalarında yada hem başında hem sonunda yazılmış çizilmiş veya damga izi olarak kondurulmuş belirteçlerdir. Bu iz veya işaretler kitabın kime ait olduğunu gösterir. Son çeyrek yüzyıl kadar zamanda tanımlanmış ekslibrislerle kitap sahipliği bilgisi verilmektedir. Kitap sahipliğini bildiren eski belirteçler, çoğunlukla sanat ürünü olarak tasarlanmadıkları yalnız birer belirteç oldukları görülür. Saray ve vakıf kitaplarında bu belirteçlerin daha özenle yapıldıkları görülür. Günümüz kitap belirteci olarak kullanılan ekslibrislerde resim yer alırken bunlarda resme rastlanmaz.

3 . Ekslibrisler, kitap belirteci olarak kullanılmaları dışında bireysel ve kurumsal koleksiyon elemanları olarak biriktirilip saklanır. Her ekslibris bir sanat ürünü olduğundan müze ve koleksiyonlarda halkın ve bireylerin estetik bilgi kaynağı olur. Ayrıca sanatçıların geçim kaynağı, ticari nesne olarak da görülmektedir. Takas, alım-satım ve armağan yoluyla estetik zevkin yayılım nesnesi sayılabilir. Estetik iletişim sağlayıcıdır. Her ekslibris, istendiğinde yalnız başına çerçeve içinde asılı duran göz önündeki bir sanat eseri olarak insan yaşamında yer alabilmektedir.

4 . Bütün sanat ürünlerinin tasarımında olduğu gibi ekslibris tasarımında da amaca en uygun teknik ve malzeme seçilmesi önemlidir. Bu da sanatçının istediği etkiyi yaratması yolunda verdiği kararlara gerçekleşir. Ekslibris tasarımı ve çoğaltılmasında geleneksel Özgün Baskı tekniklerini kullanan olduğu gibi yeni teknolojileri kullanan yeni teknolojinin sağladığı kolaylıkları seçenler vardır. Bu seçimde yüksek başarıyı sanatsal değerlerde aramalıdır. Geleneksel baskı tekniklerini sıcak bulmanın yanında yeni teknoloji ve kolaylıkların getirdiği coşkuyu çekici bulmak da mümkündür. Her tekniğin uygulamada sağladığını kendi yolunda değerlendirmelidir. Ancak bazı Özgün Baskı Teknikleriyle ekslibris çoğaltımı yapılırken, üretim sıra düzeninin önemli olduğunu, baskı kalıbının her kullanımda uğradığı değişimin getirdiği sonuçların farklı

olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle de üretim sıra düzenine göre ilk baskıların ve az sayıda basılmış işlerin özel bir öneminin olduğu söylenebilir.

5 . Sanatçının eklibris tasarlamada kullandığı özgürlükleriyle sonuçta ortaya çıkacak işi kullananın özel istekleri çatışmadan bir yerde buluşmalıdır. Bunu sağlamak yine sanatçının işidir. Adına eklibris yapılan kimsenin, yani kullanıcının işin başlangıcında sanatçıyı seçip kendisine ekslibris yaptırmasına karar vermesi, sanatçının biçeminde (üslubunda) kullandığı değerleri seçmiş olacağı düşünülürse iş içinde ve sonunda bir anlaşmazlığın çıkmayacağı, sanatçının da kullanıcıyı tanıyıp özel isteklerini göz önünde bulunduracağı beklenir. Ekslibris, kullanıcının isteği üzerine yapılsa da işin asıl belirleyicisinin, öznesinin sanatçı olduğu unutulmamalıdır.

6 . Ekslibrisin sevimli boyutta estetik bir sanat nesnesi olması ve uluslar arası alım satımda, takasta ve armağan edilmeye yasal engellerinin olmaması sanatsal değerlerin engelsiz dolaşımını sağlayıcıdır. Günümüzün haberleşme teknolojisinin ilerlemiş olması ve mesleki kuruluşların ulusal ve uluslar arası olmak üzere kurumsallaşması, bu alanda çeşitli ölçülerde etkinliklerin ortaya konmasına sergiler, yarışmalar düzenlenmesine ve koleksiyonlar-müzeler oluşmasına yardımcı olmaktadır. Böyle etkinliklerin çok katılımlı olduğunu da görmekteyiz.

Ekslibris konusunda düzenlenen etkinlikler, çeşitli ülkelerin sanatçılarının birbirlerini tanımalarına olanak sağlarken en yeni sanatsal atılımların böyle etkinlikler içinde izlendiğini görmekteyiz. Ayrıca kitap koleksiyonu olan kurum ve kişilerin bir sanatçı grubunu oluşturan ekslibris tasarımcılarıyla tanışmalarına olanak vermektedir. Bir ülkenin belirli bir kütüphanesinin her kitabının bir sanatçı ürünü olan ekslibrisle birlikte okuyucunun karşısına çıkması mutluluk vericidir. Hele çeşitli uluslardan sanatçıların elinden çıkmışsa ...

7 . Ekslibris konusuna Yüksek Öğretim Sanat Eğitiminde Temel Plastik Sanatlar dersi alındıktan sonra Grafik ve Özgün Baskı derslerinde duruma göre bilgisayarla tasarım çalışmaları kapsamında yer verilebilir. Ön bilgiler içinde yazı ve tipografya temel bilgileri mutlaka yer almalıdır.

8 . Kamu kurumu özellikle kütüphanelerin ekslibris kullanmaları arzu edilen bir uygulama olsa da öncelikle kitabın toplumumuzda yaygınlıkla kullanılması ve sanatın istenmesini sağlamalıdır. Bunları sağlayıcı önlemler alınmalı ve ekslibrisin doğal gelişme seyri içinde istenmesi beklenmelidir. Toplumumuzda bazı kurum kütüphanelerinin bu aşamaya geldiğinin işaretleri görülmektedir.

9 . Kitabın ve sanatın yaygınlıkla yaşamın içinde yer alması, ekslibrise olan gereksemeyi arttıracaktır. Toplumumuzda henüz yeni bir sanat etkinliği alanı olan eklibris tasarımcılığı, öğretmenler, öğretim üyeleri ve aydınlar tarafından özendirilme aşamasındadır. Bu aşamadaki gelişme iyi bir seyir içinde ilerliyor. Hacettepe Üniversitesi ve Ankara Ekslibris Derneğinin düzenlediği yarışmalı ulusal ve uluslar arası sergiler ile başka etkinlikler aydınlatıcı ve yol gösterici olmaktadır. Üniversitelerin bilgi kültür kurumlarının ve kitap biriktirip koruyan kişilerin kitaplarına ekslibris yapıştırmaları ve bu davranışı öğütlemeleri yararlı olacaktır. Okullardan başlamak üzere toplumun tüm bireyleri için açıklayıcı bilgiler vererek yaşamlarında sanatın yer alması, giderek ekslibrise gerekseme duymaları sağlanmalıdır.

EK:1 Soru-Cevap Formu :

Öğretim Üyesi Gürbüz Doğan EKŞİOĞLU

1.Güzel sanatların türleri içinde ekslibrisin yeri nasıl belirtilebilir?

1- Exlibris, özgün baskı resim alanına giren bir üretilimdir. Özgün baskı resimler daha çok grafik sanat içinde değil de plastik sanatlar içinde (resim) yer alır, buna karşın exlibris 'kişiyeye aittir' fonksiyonunu ön plana alır ve bu bağlamda daha fonksiyonel, daha grafik bir üretilimdir.

2. Ekslibris yerine kitap mülkiyet aracı olarak kullanılan başka kitap belirteçleri var mıdır? Varsa bunların ekslibrisle mukayesesini yapabilir misiniz?

2- Bildiğim kadarıyla cilt işçiliği ile (kişinin kitaplığına uygun, kişinin de ismini cilt üzerine yazarak) bu mümkün olmasına rağmen exlibris gibi etkili değildir, cilt zanaatçı tarafından yapılırken, exlibris sanatçı tarafından yapılmaktadır.

3. Kitap mülkiyet aracı olarak ekslibrisin başka kullanım alanları var mıdır?

3- Koleksiyonlarda ve müzelerde sanat eseri olarak yer almaktadır.

4.Geleneksel özgün baskı teknikleriyle basılmış ekslibrisle bilgisayar yöntemiyle üretilen ekslibrisler karşılaştırılırsa neler söylenebilir?

4-Özgün baskıda sanatçı her kalıp için ayrı bir emek verir, her seferinde baskıya aynı boyayı verdiğini düşünse de hiçbir baskı birbirinin aynısı değildir. Bilgisayarda kişinin işini teknoloji yapar, üretim mekanikleşir, sanatçı eli değmediği için sanat ruhu eksik kalır, her çoğaltım birbirinin aynısı olur, kalıpta en fazla diyelim 100 adet basarken (daha fazla basamazsınız kalıp deforme olur), bilgisayarda sonsuz sayıda üretim yapabilirsiniz, çok baskı demek üretilen işin değerinin azalması anlamına da gelir.

5.Ekslibris tasarımında kitap sahibinin özel istekleri ne dereceye kadar dikkate alınabilir?

5- Her grafik üretimde olduğu gibi işleve yönelik olduğu için %50 müdahale edilebilir diyorum.

6.Ekslibris diğer sanat ürünü kategorilerinden farklı olarak uluslararası hareketliliğe (takasa, siparişe, alım satıma) elverişlidir. Ekslibrisin Dünya kültürüne katılım ve bu alanda kültürlerin etkileşmesine sağladığı yarar konusunda neler söylenebilir?

6.Dünya kültürünün kaynaşması, yakınlaşması açısından çok işlevseldir. Çok sayıda basıldığı için bu işi yapan sanatçılar takas yoluyla kişisel exlibris koleksiyonlarını oluştururlar, ebadı küçük olduğu için ulaştırılması kolaydır, exlibris sanatçıları arasındaki birliktelik diğer sanat dallarında yoktur.

7.Yüksek öğretim grafik sanatı eğitiminde ekslibris konusu hangi çalışmalar sonrası ve hangi yarıyılta yer alması uygundur?

7- Temel sanat eğitimini alan öğrencilerin 2. sınıftan itibaren exlibris dersi alması uygun olabilir.

8.Kamu kurum ve tüzel kütüphanelerinin ekslibris kullanımı zorunlu hale getirilebilir mi?

8- Önceden baskı olanakları yaygın olmadığı için bu zordu, şimdi teknoloji işi çok hızlandırdı, ofset baskı, bilgisayar vs. bu nedenle zorunlu ve çok da iyi olur ve kuruma saygınlık kazandırır.

9.Ekslibrisin toplumda yaygınlıkla kullanılması için teşvik edici etkinlikler neler olabilir?

9- Bilgilendirerek (sergileri, konferanslar, yarışmalar vs.),

EK:2 Soru-Cevap Formu :

Gravör , Eğitimci Şükrü ERTÜRK

1.Güzel sanatların türleri içinde ekslibrisin yeri nasıl belirtilebilir?

1- Bana göre ekslibris, görsel sanatlardan resim sanatı alanında gelişen baskı yolu ile çoğaltılabilen resimlerdenidir. Daha doğru ifade ile GRAFİK SANATLAR içinde yer alır.Boyutu küçüktür ama estetik ve sanatsal değeri gören gözlere göre büyüktür.

Bilindiği gibi grafik (graphique) sözcüğü yazmak, iz bırakmak anlamlarına gelen batı dillerindeki graphie sözcüğünden türetilmiştir.Grafik(graphique) sözcüğü de yazılmış,iz bırakılmış anlamına gelmektedir.

Mağara duvarına çizilen resimden pişmiş toprak üzerindeki ve taşlara kazınmış yazılara ve günümüzdeki bilgisayar ekranına kadar çok farklı boyut ve malzemelerle estetik kaygılarla oluşturulmuş sonsuz sayıdaki yapıt ve ürünler insanın toplumsal yaşamının (haberleşme) iletişim (bilgi-alışverişi) zorunluluğunun, gereksiniminin sonuçlarıdır. Bu nedenle iletişimde kullanılan her imge ve bunların yer aldığı yüzeyler birer iletişim yüzeyidir ve grafik sanatların alanına girer. Ekslibris de typographie ve kitap ile birlikte iç içe gelişmiş küçük boyutlu ama estetik kaygıları azımsanamayacak, sanatsal değeri küçümsenemeyecek önemli bir üründür.

Güzel sanat türleri içinde ekslibrisin yeri ekslibris yapan sanatçıların yaygınlığı ve sayısı ile de ilgilidir.

Boyutları ve işlevi açısından grafik sanatlar alanında yer alan aynı zamanda değişim ve iletişim aracı olan banknotlar ve pullar arasında bir paralellik olduğunu düşünüyorum. Bu noktada bir gözlemimi aktarmak istiyorum.

Macaristan banknotlarının gravürlerini yapan ünlü gravörlerden Horvat Endre'nin 1944 yılında banknot matbaasına armağan edilmiş içinde 20 den fazla orijinal gravür baskıları olan albümünde 5 tane de çok güzel ekslibris bulunmaktadır. Ben 1977 yılından beri bu albümü her defasında büyük bir haz ve hayranlıkla inceledim. 1998 yılında Prof.Hasip Pektaş Banknot matbaasına geldiğinde ekslibrisi anlattığında ve bu albümü kendisine gösterdiğimde bu- 5 tane güzel ekslibrisi fark ettim. 630 tane posta pulu gravür yaptığı için Guinness rekorlar diplomalı dünyanın son yıllardaki en

büyük gravörlerden Czeslaw Slania da banknot ve pul çalışmalarının yanında ekslibris de yapmıştır. Adına internette çok sayıda site bulunmaktadır.

Fotoğraf ve filmin icadına kadar bütün resimli kitaplarda ağaç ve metal gravürler yer almıştır. Ünlü yazarların romanları özel kâğıtlara basılmış bu tarz gravürlerle süslenmiştir. Özgün baskı tekniklerini kullanan pek çok sanatçının ekslibris yaptığı bilinmektedir.

Bu gravürleri yapan çok sayıda özgün baskı sanatçısı ekslibris de yapmıştır. 1890 lardan itibaren kağıt para ve pul için taille-douce gravürler yapan pek çok sanatçının ekslibris yaptığı da görülmektedir. Ankara Ekslibris derneğinin 2003 yılı Uluslar arası yarışmasında da bu sanatçılardan katılanlar olmuştur.

2.Ekslibris yerine kitap mülkiyet aracı olarak kullanılan başka kitap belirteçleri var mıdır? Varsa bunların ekslibrisle mukayesesini yapabilir misiniz?

2- Ekslibris yerine kitap mülkiyet aracı olarak, kitap sahibinin iç kapağa yazdığı adı, imzası, özel olarak yaptırdığı logosu veya mühürü sayılabilir. Kurum kitaplarında bu mühürler daha çok görülmektedir. Bunlar hiçbir zaman ekslibrisin yerini tutamaz. Ekslibrisi oluşturan görsel değerler, yazılar estetik anlayış ve özgün tasarım bu saydıklarımın hiç birinde yoktur. Aynı zamanda sanatçının biçimleri yorumlaması, leke düzeni, öz biçim uyumu, parça bütün ilişkisi, ritm, denge, gibi kuram ve kurallardaki özgünlüğünü ekslibrislerde görmek olanaklıdır.

3.Kitap mülkiyet aracı olarak ekslibrisin başka kullanım alanları var mıdır?

3- Kitap mülkiyet aracı olmanın dışında ekslibris taşıdığı estetik ve görsel değerleri ile bir sanat yapıtıdır. Koleksiyonu yapılmaktadır. Orijinal ekslibris çerçevelenip duvara asılabilmekte kopyaları kitabın içine tutturulmaktadır. İstenirse çok büyük boyutta reproduksiyonu yapıp duvara asılabilir.

4.Geleneksel özgün baskı teknikleriyle basılmış ekslibrisle bilgisayar yöntemiyle üretilen ekslibrisler karşılaştırılma neler söylenebilir?

4- Bu sorunuzu geleneksel özgün baskı tekniklerinden ne yakından tanıdığım ve uyguladığım banknot ve pul için yapılan Taille-douce gravür tekniği ile üretilmiş gravürler ile bilgisayar yöntemi ile üretilen ekslibrisleri karşılaştırarak yanıtlamak istiyorum.

Karşılaştırmayı iki aşamada yapabilirim. 1.aşama ürünün tasarımı.2.aşama ürünün elde edilişi.

I.Tasarım aşaması: Geleneksel çizim araçları olan, kurşun kalem, çini mürekkep, tarama ucu, fırça, pergel, gönye, airbraş v.b.araçlar yerine, bilgisayar yazılımı ile her türlü biçimi son derece kısa sürede tasarlamak, her türlü değişikliği de kısa sürede yapabilmek olanağı vardır. Bu olanak sanatçılar için vazgeçilemez önemli bir olgudur. Kağıt arabasının yanında bu günkü otomobiller gibi.

II.Ürünün elde edilişi: Geleneksel özgün baskıda sanatçı tasarımdan sonra uzun uğraş ve emek ve disiplin içinde çok titiz bir anlayışla büyüteç kullanarak metal kalıbı işlemekte ve oymaktadır. Şimdi bu süreçte de bilgisayar destekli laser ışınlı sistemlerle kalıp hazırlanabilmektedir. Sanatçı el ile oyma işlemi sırasında gereksinim duyduğunda deneme baskısı yapmaktadır. Bu işlemin başarısı beyin-göz-el üçlüsünün koordinasyonu ile doğrudan ilişkilidir.Kalıbın yapısı, mürekkebin hazırlanışı baskı işlemi, sanatçının çözmesi gereken sorunlarla doludur.Uzun zaman almasının yanında bu süreç sanatçıya teknik, estetik, tatlar duyumları kazandırmaktadır

Bilgisayar ortamında ürün, sarı, kırmızı, mavi, siyah renkli tozların püskürtme veya laser ışınının kâğıda yapıştırması ile elde edilmektedir. Bu aşamada sanatçının yaptığı yazıcının sesini dinlemektir. Renk tonerlerinin bitip bitmediğini izlemekten ibarettir. Çıktılara büyüteçle baktığımızda çok küçük sarı, kırmızı, mavi ve siyah renk noktacıklarının yazı, biçim, çizgi v.b.tüm görsel unsurları oluşturduğunu görürüz. Bu olgu renkli(tri kromi) reproduksiyonun ve günümüzde son derece gelişmiş renkli fotokopi makinelerinin özelliğidir. Başlangıçta fotokopi makineleri ve bilgisayar destekli tarama araçları, basılı ürünlerin kopya yolu ile çoğaltılması düşüncesi ile geliştirilmiş araçlardır.

Bilgisayar çıktısında kâğıdın nemi, kokusu, mürekkebin kokusu, basınçla kâğıtta oluşan kabartma ve çukurlar, farklı derinliklerin ilettiği farklı dokular, çizgiler, bunların hiçbirisi bulunmaz.

Bu noktada gene banknot üzerinden bir karşılaştırma yapacak olursak gerçek banknotlar çok renkli dolaylı yüksek baskı ve çok renkli çukurbaskı teknikleri ile üretilmektedir. Güvenlik yüklemelerinden gizli görüntü ve mikro yazılar, en gelişmiş renkli fotokopi makineleri ile elde edilememektedir. Çünkü çukurbaskıda hem mürekkep kalınlığı ve hem büyük basınçla oluşan farklı boyutlardaki kabartma özelliği hiçbir fotokopi makinesi ile elde edilememektedir.

İşte gerçek banknot ile sahtesi arasında nasıl bir fark ve duyum algılanıyorsa geleneksel baskı teknikleri kullanılarak yapılan ekslibrisler ile bilgisayar

yöntemi ile elde edilen ekslibrisler arasında böyle bir fark algılanmaktadır. Bu karşılaştırmam gravürün bütün teknikleri için geçerlidir. Taşbaskı, ağaçbaskı, ipekbaskıyı kapsamamaktadır. O teknikler için farklı düşünülebilir.

Evrendeki makro ve mikro varlıklar değişerek dönüşerek, akıp gitmektedir. İnsanın mutluluk ve mutsuzlukları, bu değişim ve dönüşümle iç içe gelişmektedir. Mikelanjelo ve Rodin bilgisayar destekli üç boyutlu pantograf kullanmak isterler miydi? Musa ve Düşünen Adam bu denli duygu yüklü olur muydu? Keman için yazılmış bir eseri bilgisayara seslendirmek ile bir kemacının seslendirmesi arasında dinleyen açısından nasıl bir duygu durumu oluşurdu bunlar tartışılabilir. Ben ekslibrisin geleneksel baskı teknikleri ile üretilmişinden daha fazla haz duyuyorum, kâğıdına mürekkebine dokunuyorum, büyüteçle defalarca bakıyorum.

5.Ekslibris tasarımında kitap sahibinin özel istekleri ne dereceye kadar dikkate alınabilir?

5- Ekslibris tasarımında kitap sahibinin özel istekleri makul ölçülerde dikkate alınabilir. Sipariş veren ile sanatçı arasında karşılıklı gelişen bir süreç içerisinde bu istekler netleştirilir. Kitap sahibi ne istendiği iyi anlatılabilirse sanatçıyı iyi tanıyabilmişse onu zora sokmayacak onun özgün yaratımına ters isteklerde bulunmayacaktır diye düşünüyorum.

6.Ekslibris diğer sanat ürünü kategorilerinden farklı olarak uluslar arası hareketliliğe (takasa, siparişe, alım satıma) elverişlidir. Ekslibrisin Dünya kültürüne katılım ve bu alanda kültürlerin etkileşmesine sağladığı yarar konusunda neler söylenebilir?

6- Ekslibris sanatçılarımızın yarattığı özgün eserler diğer sanat alanlarında olduğu gibi Ulusaldan evrensele sağlıklı bir gidiş ve etkileşim yaratılabilir. Ankara Ekslibris Derneği kuruluşundan bu güne kadar bu alanda çok hızlı gelişme göstermiş önemli başarılarla imza atmıştır. Derneğimizin kurucu başkanı Prof.Hasip Pektaş'ın olağan üstü çabası ekslibrislerimiz dünya kültürü ile buluşmaktadır.2003 yılında uluslar arası bir yarışma düzenlenmiş yarışma şartnamemiz bu konuca yapılacak yarışmalara örnek nitelikte bulunmuştur. Önemli bir buluşma da 22-27 Ağustos 2006 tarihleri arasında , İsviçre Nyon da Fisae kongresi gerçekleşecek derneğimizden başkan dahil dört kişi katılacaktır.

7.Yüksek öğretim grafik sanatı eğitiminde ekslibris konusu hangi çalışmalar sonrası ve hangi yarıyıl da yer alması uygundur?

7- Bir akademisyen olmadığım için bu sorunuza kapsamlı bir yanıt veremiyorum. Kişisel görüşüm, grafik sanatının temel ürünleri tanıtılırken ekslibris de tanıtılabilir. Tasarım aşamasında yazı resim ilişkisinin iyi kurulması için tipografi bilgisi verilmelidir. Özgün baskı tekniklerinin tanıtım ve denenmesi aşamasında da ekslibris yaptırılabilir.

8.Kamu kurum ve tüzel kütüphanelerinin ekslibris kullanımı zorunlu hale getirilebilir mi?

8- Kamu kurum ve tüzel kütüphanelerinde ekslibris kullanımının zorunlu olabilmesi o kurumların yönetim kadrolarının bu konuya eğilmeleri ile sağlanabilir. Bu uygulamanın yasa ve yönetmeliklerle sağlanması ise çok zaman alacaktır. Toplumumuzun genel akışı kültürel dinamikleri yönetim kadrolarının devrimci çağdaş atılımcı olmaları ile hız kazanabilir.

9.Ekslibrisin toplumda yaygınlıkla kullanılması için teşvik edici etkinlikler neler olabilir?

9- Ekslibrisin toplumda yaygın kullanılması kapsamlı tanıtım ve bilgilendirme ile toplum önderlerinin bu konuya gösterecekleri duyarlılık ve destekle sağlanabilir. Güzel sanat eğitimi veren kurumların ekslibrisi önemsemeleri, yarışma düzenlemeleri teşvik edici olabilir. Ulusal ve uluslar arası yarışmalar da önemli etkinliklerdendir.

EK : 3 Soru-Cevap Formu :

Em. Öğretim Üyesi ,Grafik Sanatçısı Yunus GÜNEŞ

1.Güzel Sanatlar içinde ekslibrisin yeri nasıl belirtilebilir?

1.- Ekslibris, Görsel Sanatlardan Grafik Sanatı içinde yer almalıdır. Tasarım sürecinde görsel değer oluşturan her olanaktan seçildiği kadar yararlanıp özgün bir ürün olarak ortaya konan Ekslibris, öncelikle resim, yazı elemanının kullanılıp yapısı tamamlandıktan sonra gerektiği kadar çoğaltılınca da daha alt başlık olarak Grafik Sanatı içinde yerini bulur. Tasarlama sürecinde, sanatçının yapacağı işle istediği etkiyi yaratmak için seçtiği malzemeden ve teknikten yeterince yararlanmasına bakılınca özgürce yaratma, kendini ortaya koyma davranışdır. Ekslibris'i bir ihtiyacı karşılamak üzere yapıldığıyla sınırlamadan özel etki yaratma işi olduğunu belirtmeliyiz.

Grafik Sanatı içinde yerini alan Ekslibris, ona yakın sanat türlerinin olanaklarından yararlanılsa da yalnız başına bir resim, bir fotoğraf, bir yazı, yalın bir özgün baskı ürünü değildir. Bunlar, bunlara benzer paralel ve kesişen disiplinlerin sağlayabildiği olanakları bilip tanıyan, bir seçimle istediği etkide olmak üzere işini şekillendirebilen sanatçının işidir. Birbirine yakın, birbirini destekleyen görsel sanatların olanaklarını kullanarak sonuca varılabilir. Özgün bir ürün elde edildikten sonra, onu belirli bir sayıda veya gerek duyulduğu kadar yeri geldikçe çoğaltma yöntemi daha tasarım sürecinde kararlanır.

İyi bir ekslibrisin seyirci veya kullanıcı için yepyeni olduğu, bir şeyi gösteriyorsa onu olağanüstü hale getirdiği, kavrayış gücünü artırıp seyirciyi aydınlattığı, yeni bir harekete hazırladığı ve güç verdiği, bambaşka biçimde düşündürülebildiğine bakılırsa salt sipariş üstüne yapılmış bir iş değil, sanatçının özgür yaratısı, bir sanat ürünüdür. Tekrarla söylenirse Grafik Sanatı ana başlığı altında yerini alır.

2.Ekslibris yerine kitap mülkiyet aracı olarak kullanılan başka belirteçler var mıdır? Varsa bunların ekslibrisle mukayesesini yapabilir misiniz?

2.- Kitap, değer taşıdığına göre her toplumda bir değer kime ait olduğunu gösteren bir belirteç kullanılmış olmalıdır. Osmanlı toplumunda da kitap sahibini belirten bilgi, kitabın bir yerine yerleştirilmiştir. El yazması kitap ve cönklerde, bir teknikle basılmış kitaplarda ve levhalarda bu anlamda olmak üzere başta veya sonda,

bazen hem başta hem de sonda bir bilgiye rastlanır. Böyle bir bilgi sıradan bir yazıyla veya sahibin imza yerine kullandığı kişisel mühürle ya da kurum damgasıyla verilmiştir. Önemli kimselerin veya kurumların ya da çok değerli sayılmış kitapların baş veya sonlarında özenle oluşturulmuş yazı istifiyle etkileyici düzen gösteren damgalar kullanılmıştır. Kitap mülkiyetini belirtmede en çok kişisel imza işlevli kazılmış mühür baskılarına rastlanır.

Vakıf malı kitapların damgaları ayrı bir önem taşımıştır. Özellikle vakıf damga veya mühürleriyle işaretlenmiş kitapların izinsiz alınması, uygun olmayan ortamlarda kullanılması, onlara zarar verilmesi, alınıp satılması gibi davranışlar ayıplanmış, günah sayılmıştır. “Sahibi :.....” , “Maliki :.....” yazılı kitaplar, bulunduğu sahiplerine verilmiş, vakıf malıysa mutlaka geri verilmiştir.

Kişi ve kurumların kitaplarına eklediği bu bilgiye “Temellük Kaydı” denmiştir. Temellük kaydında kitabın kime ait olduğu ve kimden intikal ettiği ve sahibinin nerede olduğu bilgisi yer alır. Böyle kayıtlar padişaha veya saraya aitse özellikle sanat değeri katılmıştır. Bunlar “Ekslibris” gibi gerektiğinde kitaptan sökülebilen, kitaptan bağımsız haliyle bir sanat eseri olarak kendi başına veya koleksiyon albümünde korunan belirteçler değildir. Kitap sayfası ya da kapağı yüzeyine işlenmiş veya basılmış bilgilerden ibarettir. Bugün ekslibris, kitap mülkiyetini belirten basit bir yazılı bilgi taşıyıcısı değil, bir sanat ürünü kategorisidir. Bu kategori işlerin Avrupa’da yüzyıllardan günümüze kadar yapılageldiğini biliyoruz. Ülkemizde ise henüz çeyrek yüzyıllık geçmişi vardır.

3.Kitap mülkiyet aracı olan ekslibrisin başka kullanım alanları var mıdır?

3 . Ekslibrisin kitaba takılarak mülkiyet bilgisini vermesinden başka, her birinin yalnız başına sanat ürünü olması nedeniyle, bir yere konması çerçeve içinde asılı durması halinde de etki yaratır. Bir koleksiyon albümünde yer alarak gerektiğinde bakılması gibi bir kullanım biçimi de vardır. Böyle kullanım biçimleri, bir ülke ile, belirli bir zamanla sınırlamadan düşünülürse, ekslibris, her sanat ürünü gibi her yerde ve bütün zamanlarda sanatsal bilgi kaynağıdır. İnsandan insana ve giderek , kültürler arasında estetiksel iletişimi sağlar. Fizik boyutlarının küçük, bir örnek eşitlerinin olması nedeniyle ülkeler arası alıp vermede yasal engellerinin olmaması da ilişkileri kolaylaştırarak çoğaltır. Ayrıca istenilen sayıda çoğaltılması, estetik değer taşıyan nesne olarak topluma ve toplumlara yayılması yararını sağlamaktadır. Genel hayatın kalitesini ayrıntılarında yükseltici bir etmen olabilmektedir. Çeşitli zamanların, birbirinden farklı

Ülkelerin sanatçılarının geliştirip, yükselttiği değerleri ve buluşları toplayıp koruyan, süreklilikle insanın hizmetine sunan ekslibris müzelerinin varlığını oluşturur. Bir de ekslibrisin ekonomik hayat içinde yer aldığını eklemeliyiz bunlara.

Ekslibrisin her değer gibi bir maddi karşılığı vardır. Sanatçılara, biriktirenlere ve ticaretini yapanlara sağladığı bir karşılığı olmalıdır.

4.Geleneksel zgn baskı teknikleriyle basılmış ekslibrisle bilgisayar yöntemiyle üretilen ekslibrisler karşılaştırılırsa neler söylenebilir?

4- Ekslibrisi tasarlayıp çoğaltırken araç gereci belirlemek, bilindiği gibi tasarımının bir parçasıdır. Erişilmek istenen nokta bir sonucu elde edip etki yaratmaksa, amaca en uygun malzeme seçilmelidir. nemli olan, seçimdeki isabettir. Sanatçı, kendini ifade etmede en uygun tekniği seçer.

Günümüzde bilgisayar kullanarak çok etkili ve yeni sonuçlara varılabilir. Geleneksel zgn baskı teknikleri, bu yeni ve pratik olanaktan ayrı işlemler olarak dşnlmelidir. Bunlardan biri diğerinden üstün tutulmamalıdır. Ekslibris tasarımcısı veya kullanıcısı bir seçimle kendisine özgü kararını oluşturabilir.

5.Ekslibris tasarımında kitap sahibinin özel istekleri ne dereceye kadar dikkate alınabilir?

5- Kuşkusuz ekslibris tasarımının öznesi sanatçıdır. Kullanıcısı da isteyendir. Ekslibris tasarımı, genellikle kullanıcısının gereksemesi ve istemesi üzerine sanatçı tarafından yapılır. Grevci bir sanat nesnesi şekillendirme işidir. İstenilen miktarda çoğaltılır. Onu tasarlayan, gerçekleştiren ve çoğaltan sanatçı, hak ve sorumluluk gereği imzalar.

Kullanıcı, gereksemesi üzerine seçtiği sanatçıya işini yaptırmak isterken, kendisi hakkında yeterli bilgiyi, işiyle ilgili olarak varsa özel isteklerini, miktarını bildirmekten başka çok sevdiği temaları (veya belirlediği bir temayı), yaklaşık fizik büyüklüğünü, süresini daha varsa onları da sanatçıya aktarabilir. Sanatçı da tasarlama ve işini ortaya koyma yolunda kullandığı özgürlüklerini kısıtlamadan bu istek ve bilgileri değerlendirebilir.

Ekslibrisin iyi bir sonuca varması ve kullanıma sokulması için, onu tasarlayan ve çoğaltan sanatçı ile kullanıcının birbirlerini yeterince tanınması ve işin içindeki rollerine saygılı olması gerekir.

6.Ekslibris diğer sanat ürünü kategorilerinden farklı olarak uluslararası hareketliliğe (takasa, siparişe, alım satıma) elverişlidir. Ekslibrisin Dünya kültürüne

katılım ve bu alanda kültürlerin etkileşmesine sağladığı yarar konusunda neler söylenebilir?

6- Ekslibris siparişinde, alım satımında ve takasında sanatçılara ve istek sahiplerine yasal engeller ve güçlük çıkarıcı işlemler yoktur. Bu kolaylık, çeşitli ülkelerden sanatçıların kendi aralarında ve sanatçı – kullanıcı arasındaki ilişki trafiğini hızlandırmaktadır. Uluslararası bienallerin, trienallerin, yarışmaların, sergilerin düzenlenmesi, sanatçılar arasında dayanışma amaçlı takas ve armağan verme gibi ilişkilere yoğunluğunu artırıcıdır. Ayrıca uluslararası ekslibris dernekleri federasyonunun (FISAE'nin) kurulması, buna üye ulusal derneklerin etkinlikleriyle de bütün bu ilişkilerin düzeni sağlanmaktadır. Ulusal derneklerin ve konseylerin düzenlediği uluslararası etkinlikler, günümüzün teknik olanaklarıyla yeterince duyurabildiği için yoğun ilgi görmektedir. Düzenlenen yarışmalı ekslibris sergilerinin kitap büyüklüğünde basılmış renkli ve resimli kataloglarından gezegenimiz kültürlerinin Grafik sanatının en yeni , en güncel sonuçları izlenebiliyor.

7.Yüksek Öğretim Grafik Sanatı eğitiminde Ekslibris konusu hangi çalışmalar sonrası ve hangi yarıyıl da yer alması uygundur?

7. Grafik Sanatının konusu olan Ekslibris, Güzel Sanatlar Üniversitelerinin Grafik Fakültelerinde ve günümüzdeki Eğitim Fakültelerinin Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümlerinin Grafik dallarında ve seçimsel Grafik derslerinde Temel Plastik Sanatlar Eğitimi sınıfı ve dersleri sonrasında Grafik Dersleri kapsamında konu olarak işlenebilir. Genel olarak Grafik Sanatı derslerine hazırlayıcı kültür ve teknik dersler alındıktan sonra başarılı sonuçları alınabilir.

8.Kamu kurum ve tüzel kütüphanelerinin ekslibris kullanımı zorunlu hale getirilebilir mi?

8- Ekslibrisi kamu kurum ve kuruluşlarının kütüphanelerinde kullanımını dışarıdan zorlamak yerine bu kurumların gerekseme duyarak kullanmalarını beklemelidir. Ekslibris kullanımı, kütüphane kurarak insanın bilgi ve kültür düzeyini yükseltme amacına uygun bir uygulamadır. Kitaplarına ekslibris takılmış bir kütüphaneye kişilik, kimlik, kendisine özgülük kazandırmanın ona isim vermek gibi bir belirleyiciliği vardır.

9.Ekslibrisin toplumda yaygınlıkla kullanılması için teşvik edici etkinlikler neler olabilir?

9- Ekslibrisin yaygınlıkla kullanılması, öncelikle kitabın toplum hayatında olumlu ilgi görmesini, okunmasını, biriktirilmesini akla getirse de yeterli olmaz. Bir de ekslibrise gerekseme duyulması gerekir. Bu da sanatın toplumda istenmesine bağlıdır. Bunun için gerekli önlemlerin alınması, teşvik edici etkinliklerin düzenlenmesi faydalı olur.

Sanatın hayatın her noktasında istenmesi ve yer alması için iyi ve etkili sanat eğitiminin uygulanması gerekir. Özel olarak ekslibrisin yaygınlaşması için ise ders programlarında yer alması, yarışma ve sergilerin düzenlenmesi, özendirici uygulamaların gerçekleşmesi için toplumun önderlerinin, kültür kurumlarının basın ve yayın yaşamında rolleri olan odakların olumlu gayret göstermesi etkili olur.

EK : 4 Soru-Cevap Formu :

Prof. Dr. Hasip PEKTAŞ

1.Güzel sanatların türleri içinde ekslibrisin yeri nasıl belirtilebilir?

1- Ekslibris bütününüyle resim sanatı içinde düşünülmesi gereken bir alan. Çoğaltılması böylece geniş kitleye ulaşması açısından özgün baskıresim sanatı içinde düşünülebilir. Fakat bu küçük resimlerin içine yazı ögesinin (tipografinin) girmesi ve sipariş usulü ile yapıyor olması yönüyle de grafik tasarım alanına girmektedir.

Diğer sanat dallarında olduğu gibi ekslibris için de ciddi bir sanat eğitime ihtiyaç vardır. Ekslibris yapacak kişi estetik birikime sahip olmalıdır. Hayal gücünün zenginliği, kompozisyon oluşturmadaki deneyimi, yazı resim ilişkisini kurmadaki becerisi ve teknik yetkinliği ekslibrisde başarılı olmanın koşullarındandır. Sabır, disiplin, araştırma arzusu ise diğer vazgeçilmezlerdir.

Ekslibrisin ise amaca uygun olması, öz ve biçim yönünden etkili, heyecan verici ve özgün olması, teknik olarak doğru çözümlenmiş olması, seçilen yazı karakteri ve büyüklüğünün resimle uyumlu olması ve geleceğe kalacak düzeyde olması gerekir.

2.Ekslibris yerine kitap mülkiyet aracı olarak kullanılan başka kitap belirteçleri var mıdır? Varsa bunların ekslibrisle mukayesesini yapabilir misiniz?

2- Osmanlılar döneminden kalma el yazması ve basılmış kitaplarda görülen mühürler, birer mülkiyet işareti olarak kabul edilebilir. Mühürler, ekslibris türüne girmese de özgün kaligrafik yapılarıyla ait oldukları kişilerin arması veya Logotayp'ı olarak bir işlevi yerine getirmişlerdir. Ama ekslibris değildir. Ekslibris toplayıcıları (koleksiyoncuları) tarafından toplanabilen, kağıt üzerine basılıp çoğaltılmış objelerdir. Mührü alıp biriktirme olanağı yoktur bir de "nın kitaplığından" anlamına gelecek ekslibris ya da bookplate sözcüğünü içermemektedir.

3.Kitap mülkiyet aracı olarak ekslibrisin başka kullanım alanları var mıdır?

3- Ekslibrisler, kitap sahibini tanıtır, onu yüceltir ve kitabı ödünç alan kişiyi, geri getirmesi konusunda uyarır. Bir mülkiyet işareti, sahiplenme göstergesi olmanın yanında kitabın hırsızlığa karşı korunmasını sağlama işlevinin de olduğu söylenebilir. Ayrıca ekslibrisler, geleneğe saygının, yazılı metinlere ilgi ve sevginin sembolü olmuşlardır. Ekslibris, mülkiyet işareti olmanın yanında önemli bir iletişim aracıdır. O

küçük boyutuyla sanatı, insanın elleri arasına; kitapların içine kadar getirmekte, dokunabilecek kadar yakınlaştırmaktadır. Sanatın büyüleyici sıcaklığını hissettirmektedir. Ekslibris bir sanat dalıdır, çünkü tamamen sanatsal kaygılarla yapılmakta ve elinde ekslibris bulunan kişiye estetik haz vermektedir. Ekslibris, ülkeler arası, sanatçılar arası ilişkileri artırmakta, sanatçı ve koleksiyoncu dayanışmasını pekiştirmekte, var olan gelişmelerden birbirlerini haberdar etmektedir. Ekslibrisin özünde paylaşım olduğundan ve paylaşıldıkça çoğaldığından, aynı zamanda değiş tokuşu çok kolay olduğundan koleksiyonculuğu oldukça yaygınlaşmıştır. Bunların dışında başka bir amaç için başka bir alanda kullanılması yanlıştır. Örneğin afiş niyetiyle kullanılmaz. Ancak bir sanat eseri olarak çerçevelenip sergilenmesi, sanatseverlerin duvarına asması doğaldır.

4. Geleneksel özgün baskı teknikleriyle basılmış ekslibrisle bilgisayar yöntemiyle üretilen ekslibrisler karşılaştırılırca neler söylenebilir?

4- Bilgisayar günümüzde yaygın olarak kullanılan bir araçtır. Bazı kişilerin küçümsemesi, benimsememesi onun varlığını ya da onunla yapılanları ortadan kaldırmaz. Pek çok sanatçı bilgisayar kullanarak sanatını sürdürmektedir hatta boya, tiner kokusundan kurtulduğunu ifade etmektedir. Bir yönüyle spontan oluşumlara fırsat vermiyorsa da ya da kalemin basıncını tam göstermiyorsa da gelişen teknolojilerle, yeni programlarla sınırsız olanağı da sanatçının, tasarımcının önüne sermektedir. Örneğin wacom tabletler üzerinde kurşun kalem hassasiyetinde çizimler yapılabilmekte, mevcut programlar sayesinde milyonlarca renk alternatifi, fırça çeşitliliği yaratılabilmektedir. İyi ve yerinde kullanan için bilgisayar maosu kalem, fırçadır. Böyle olunca da tümüyle estetik kaygılarla yapılan, içinde emek ve sabır olan, geleceğe kalacak nitelikteki bir CGD ekslibrisi geleneksel baskı teknikleri ile çoğaltılmış ekslibristen aşağı düşüneyiz. Çoğu ekslibris koleksiyoncusu geleneksel ekslibris toplamaya yönelmişken CGD ekslibrislere de ilgi artmakta, siparişler alınmaktadır.

5. Ekslibris tasarımında kitap sahibinin özel istekleri ne dereceye kadar dikkate alınabilir?

5. Ekslibris çoğunlukla talep üzerine yapılır. Sanatçı, adına ekslibris yapacağı kişinin isteklerini, ilgilerini bilerek tasarımını gerçekleştirir. Anlatım biçiminde ise tamamen özgürdür. Yaptığı çalışma ekslibris sahibini imlemekle birlikte kendisini de anlatmaktadır. Kitap sahibinin adına yapılan ekslibrisi kitabına yapıştırması onu benisemesine bağlıdır. Sanatçı tamamen bağımsız olamaz. Kitap sahibinin sevmediği bir

konuda yapılan ekslibris hatıra bile olsa sahibince kullanılmayabilir. Bu nedenle sanatçı aldığı veriler ışığında yaratıcılığını göstermelidir.

6. Ekslibris diğer sanat ürünü kategorilerinden farklı olarak uluslararası hareketliliğe (takasa, siparişe, alım satıma) elverişlidir. Ekslibrisin Dünya kültürüne katılım ve bu alanda kültürlerin etkileşmesine sağladığı yarar konusunda neler söylenebilir?

6- Ekslibris özellikle değiş-tokuş yapılabilme özelliği ile ülkeler arası, sanatçılar arası ilişkileri artırmakta, sanatçı ve koleksiyoncu dayanışmasını pekiştirmekte, var olan gelişmelerden birbirlerini haberdar etmektedir. Yaşadığım çarpıcı bir örneği aktarmam gerekirse; yıllar önce dünyanın en önemli koleksiyoncularından olan Luc van den Briele soyut bir ekslibris yapıp gönderdiğimde "soyut çalışmalardan hoşlanmadığını, özellikle figüratif ve tiyatro konulu olanları tercih ettiğini" belirtince kendisine Karagöz ve Hacivat görüntülü ekslibrisi yapıp yolladım. Çok sevdiğini ama neyi ifade ediyor olduğunu öğrenmek isteyince konuyla ilgili bir ingilizce kitabın fotokopisini yolladığımda, teşekkürlerini iletmesi, artık Belçika'da Karagöz-Hacivat'ı anlatabileceğini ifade etmesi, konuya çarpıcı bir örnek olabilir.

7.Yüksek öğretim grafik sanatı eğitiminde ekslibris konusu hangi çalışmalar sonrası ve hangi yarıyılta yer alması uygundur?

7- Temel sanat eğitim aldıktan sonra resim ve grafik bölümlerinde verilebilecek bir projedir. Öğrencinin özgürce kendini ifade edebileceği, estetik birikimlerini yansıtabileceği bir alandır. Bunu benimseyip geliştiren zaman içinde önemli ilerlemeler zaten kaydedecektir. Eğitimde yapılmış olan iyi ve kötü örneklerin ciddi analizi katkı sağlayacaktır. Teknik yetkinlik zamanla oluşur.

8.Kamu kurum ve tüzel kütüphanelerinin ekslibris kullanımı zorunlu hale getirilebilir mi?

8- Bu sanat yaygınlaştıkça, önemi anlaşıldıkça ve benimsendikçe bunlar da olacaktır. Geline nokta küçümsenmemelidir. Kitap okuma alışkanlığı olmayan bir toplumda ekslibrise ilginin çok büyük zıplamalar yapması beklenemez. Nitekim bazı kurum kütüphaneleri için ekslibris istenmektedir.

9.Ekslibrisin toplumda yaygınlıkla kullanılması için teşvik edici etkinlikler neler olabilir?

9- Bugüne kadar yapılan sergiler, yarışmalar, konferans ve seminerler, workshoplar devam etmelidir. Özellikle çocuklara yönelik eğitime ağırlık verilmelidir. Her çocuğun bu

kültürü tanınması, onlara kendileri için birer ekslibris yapmalarını sağlamakla olur. Bu da kalıcı bir eğitimidir.

10. Türkiye'de ekslibrise ilgili ne boyutta? Bu konuda Türkiye'yi diğer ülkelerle kıyaslarsanız nasıl bir sonuç çıkar?

10- Ekslibrise ilgi giderek artıyor. Hem de ummadığımız ölçüde. Buna karşın adını hiç duymamış yüzlerce kişi olduğunu da tahmin ediyorum. Pek çok kişi telaffuz etmekde zorlanıyor. Bu da çok doğal. Matbaanın bile yıllar sonra geldiği ülkemizde hele de kitap okuma oranının düşük olduğu bir ortamda kitapla bağdaşık olan bir sanat dalının yaygınlaşması elbette zaman alacaktır. Ekslibris konusunda diğer ülkelerle kıyaslamak gerekirse Avrupa ülkelerinin özellikle Rusya'nın düzeyine çıkmamız çok zor. Ekslibris kültürünün doğduğu Orta Avrupa'da çok iyi tanınan bir sanat, çok sayıda koleksiyoncusu, derneği ve müzeleri var. Çok sayıda yarışmalar düzenleniyor, sanatçıları ekslibris siparişleri alıyor, hatta geçimini sadece eklibris yaparak sağlayanlar var. Bu da gösteriyor ki talep var, ilgi var. Kendimize haksızlık yapmayalım, elbette bizde de güzel gelişmeler var. Uluslar arası yarışmalara katılımımız artıyor. Ödüller alıyoruz. Örneğin geçen yıl yapılan ve 32 ülkeden, 280 sanatçının, 951 ekslibrisle katıldığı 2. CGD (Bilgisayar Tasarımı) Ekslibris yarışmasına Türkiye'den %47 katılım vardı. Yeni yaygınlaşmaya başlayan bu sanat dalında Türkiye'nin birincilik, ikincilik, beşincilik ödüllerini, 4 mansiyonu ve çok sayıda sergilemeyi alması takdire değer bir sonuçtur. Tüm temennim son katılım tarihi 30 Ocak 2007 olan 2. Uluslar arası Ekslibris Yarışması - Ankara 2007'ye katılım daha yüksek olsun.

EK:5 Soru-Cevap Formu :

Prof. Dr. Süleyman Saim TEKCAN

1.Güzel sanatların türleri içinde ekslibrisin yeri nasıl belirtilebilir?

1. Ekslibris, Grafik Sanatlar içinde yer alır.

Sanat Grafiği Teknikleri:

a.Çukur Baskı Tekniği- Gravür.

b.Yüksek Baskı Tekniği- Ağaç ve Linol Baskı

c.Şablon Baskı Tekniği- Serigrafi

d.Düz Baskı Tekniği- Litografi ve Ofset Baskı.

Bu saydığım ekslibris tekniklerinin yanı sıra bugün kullanılan bilgisayar destekli ekslibris çalışmaları da vardır.

2.Ekslibris yerine kitap mülkiyet aracı olarak kullanılan başka kitap belirteçleri var mıdır? Varsa bunların ekslibrisle mukayesesini yapabilir misiniz?

2- Ekslibris, önceleri zengin ailelerin ve kurumların kütüphane belirteci olarak kullanılsa da bugün ekslibrisin yaygınlaşmaya başlamasıyla ev kütüphanelerinde de görülmeye başlanmıştır.Ekslibrisin işlevini gören ıstampalar ve mühürler vardır.

3.Kitap mülkiyet aracı olarak ekslibrisin başka kullanım alanları var mıdır?

3- Yaşadığımız çağda ekslibrisler sadece kitap belirteci olarak değil, koleksiyonerlerin resimsel değer aracı ve sanat grafiği olarak görülmektedir. Dünyanın pekçok yerinde ekslibris koleksiyonerleri bulunmaktadır.

4.Geleneksel özgün baskı teknikleriyle basılmış ekslibrisle bilgisayar yöntemiyle üretilen ekslibrisler karşılaştırılırsa neler söylenebilir?

4- Geleneksel özgün baskı yöntemleriyle üretilen ekslibris çalışmalarını pekçok sanatçı gibi ben de daha değerli bulmaktayım. Uluslararası çapta düzenlenen ekslibris yarışmalarının çoğunda bilgisayar yöntemiyle hazırlanan ekslibrisler tercih edilmemektedir. Buna karşın bazı ekslibris yarışmaları da sadece bilgisayar ortamında hazırlanan işlerden oluşabiliyor.

5.Ekslibris tasarımında kitap sahibinin özel istekleri ne dereceye kadar dikkate alınabilir?

5- Bütün çağlarda resim ve grafik sadece sanatçıların kendilerini tatmin etmeleri için var olmamıştır. Sanatçı, ekslibris yaratım süreci içinde eseri sahiplenilen ve ona değer

veren kişinin düşüncü, özellikleri doğrultusunda özgür yaratım hakkını kullanır. O, sanatçının eseridir. Ama ekslibris sahibine aittir.

6.Ekslibris diğr sanat ürünü kategorilerinden farklı olarak uluslararası hareketliliğe (takasa,siparişe,alım satıma) elverişlidir. Ekslibrisin Dünya kültürüne katılım ve bu alanda kültürlerin etkileşmesine sağladığı yarar konusunda neler söylenebilir?

6- Ekslibrislerin özgün sanatsal değr taşımaları ve küçük boyutlu olmaları takas ve sipariş için olanaklar sağlamaktadır. Mesela benim de gördüğüm, Belçika'da Dünya'nın çeşitli yerlerinden özel, yanmalara dayanıklı çelik çantalarda ekslibrislerle gelen koleksiyonerler ekslibrislerin takaslarını yapıp koleksiyonlarını çeşitlendiriyorlar. Onbinlerce ekslibrise sahip koleksiyonerler bile var.

7.Yüksek öğretim grafik sanatı eğitiminde ekslibris konusu hangi çalışmalar sonrası ve hangi yarıyılta yer alması uygundur?

7- Ekslibris,yüksek öğretimde temel tasarım eğitiminden sonra, herhangi bir yarı yıl içinde grafik eğitiminin tüm sanat dilimlerinde farklı tekniklerle uygulanabilir.

8.Kamu kurum ve tüzel kütüphanelerinin ekslibris kullanımı zorunlu hale getirilebilir mi?

8- Sanat, özgür ortam gerektiren bir olgudur. Bunu zorunlu hale getirmek yerine estetik yaşam biçiminin vazgeçilmez bir parçası olarak düşünölüp kamu ve tüzel kütüphanelerin değrlenmesine olumlu katkıları olacağı şüphesizdir.

9.Ekslibrisin toplumda yaygınlıkla kullanılması için teşvik edici etkinlikler neler olabilir?

9- Ekslibrisin yaygınlaşması için, ekslibris müzeleri, grafik müzeleri içinde ekslibris bölümleri, ekslibris yarışmaları, ekslibris bienal ve trianelleri düzenlenebilir. Böylelikle sanatçılar ve ekslibris koleksiyonerleri de teşvik edilmiş olur.